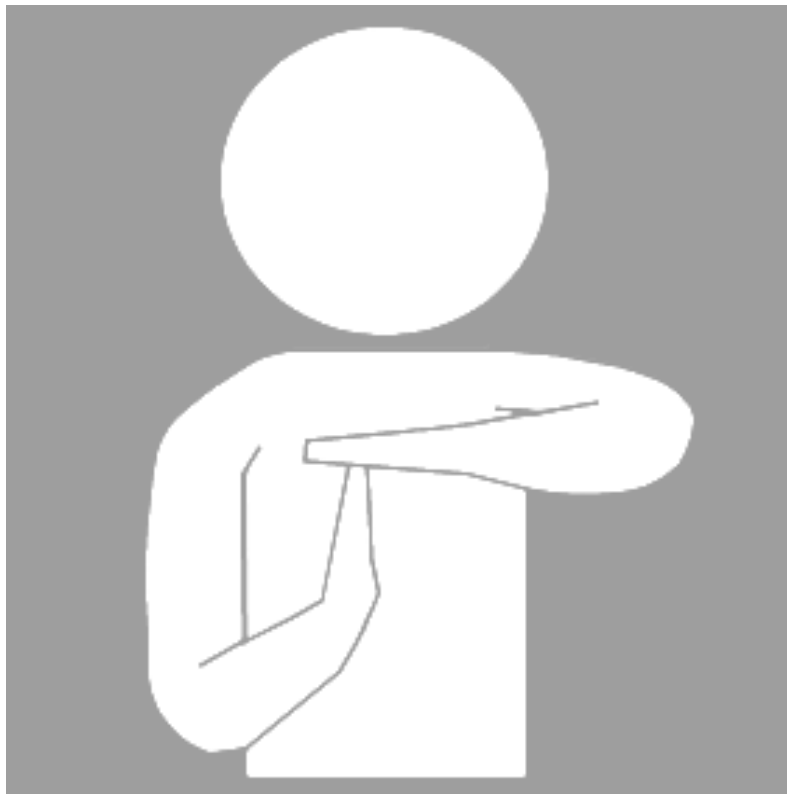

Grenzen aan gedrag

*Een praktijkonderzoek naar het voorkomen
en het omgaan met grensoverschrijdend gedrag.*

Bart Wolters
Studentnummer 2166580
Master Sen CDD2
Begeleider: Jos Kienhuis
Juli 2012

Inhoudsopgave.

Samenvatting	Blz. 3
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling	Blz. 4 - 6
1.1 Aanleiding onderzoek	Blz. 4
1.2 Probleemverkenning	Blz. 4
1.3 Doelstelling van het onderzoek	Blz. 5
1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen	Blz. 5
Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing	Blz. 7 - 16
2.1 Inleiding theoretisch kader	Blz. 7
2.2 Wat is grensoverschrijdend gedrag?	Blz. 8
2.3 Oorzaken agressie	Blz. 9
2.3 Streven naar gewenst gedrag	Blz. 11
2.5 Signaleren en voorkomen	Blz. 15
2.6 Wat betekent dit voor mij	Blz. 16
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	Blz. 17 - 22
3.1 Inleiding	Blz. 17
3.2 Soort onderzoek	Blz. 17
3.3 Onderzoeksdomein	Blz. 17
3.4 Overzichtsschema en plan van aanpak.	Blz. 18
3.5 Data verzamelen	Blz. 19
3.6 Data Analyseren	Blz. 19
3.7 Triangulatie	Blz. 21
3.8 Ethische aspecten	Blz. 22
3.9 Samenvattingen en verwachtingen	Blz. 22
Hoofdstuk 4 Data presentatie en resultaten	Blz. 23 - 30
4.1 Inleiding	Blz. 23
4.2 Resultaten behorende bij deelvraag 4	Blz. 23
4.3 Resultaten behorende bij deelvraag 5	Blz. 25
4.4 Resultaten behorende bij deelvraag 6	Blz. 27
4.5 Samenvatting resultaten	Blz. 30
Hoofdstuk 5 Conclusies	Blz. 30 - 34
5.1 Inleiding	Blz. 30
5.2 Conclusies behorende bij deelvraag 4	Blz. 30
5.3 Conclusies behorende bij deelvraag 5	Blz. 31
5.4 Conclusies behorende bij deelvraag 6	Blz. 32
Hoofdstuk 6 Antwoorden op de onderzoeksvraag	Blz. 34 - 39
6.1 Inleiding	Blz. 34
6.2 Antwoord op mijn deelvragen	Blz. 34
6.3 Antwoord op mijn hoofdvraag	Blz. 36
6.4 Reflectie op onderzoeksresultaten	Blz. 37
6.5 Evaluatie van het onderzoek	Blz. 37
Literatuurlijst	Blz. 40
Bijlagen	Blz. 42

Samenvatting.

In dit onderzoeksverslag wordt onderzocht hoe er voor een prettige omgang tussen leerlingen en personeel in vrije momenten gezorgd kan worden. De aanleiding van dit onderzoek is dat ik in afgelopen jaren gemerkt heb dat er juist in vrije momenten veel gedrag plaats vindt dat grenzen overschrijdt.

Om kennis op te vergaren op het gebied van grensoverschrijdend gedrag ben ik begonnen met het lezen van literatuur. Daarnaast is voorkennis aangeboord om alles wat ik al wist over dit onderwerp in kaart te brengen.

Aan het voltooien van dit onderzoek hebben veel mensen een bijdrage geleverd . Een aantal collega's zijn als respondent benaderd en ingezet en er zijn leerlingen van verschillende leeftijden geïnterviewd. De data die dit heeft opgeleverd zijn voor mijn onderzoek erg waardevol geweest. De data zijn geanalyseerd en er zijn conclusies getrokken die voor een groot deel de onderzoeksvraag beantwoorden. Het onderzoek heeft veel data opgeleverd, die niet allemaal van even groot belang waren. Mijn groepsgenoten hebben feedback gegeven die er voor gezorgd heeft dat er doelgericht verder gewerkt kon worden met het onderzoek. Een aantal collega's heeft geholpen bij het bewandelen van de juiste weg.

Naast de data en de conclusies die dit onderzoek heeft opgeleverd, heb ik er als onderzoeker veel van geleerd. Onderzoek doen kost tijd en goed onderzoek doe je op basis van een goede voorbereiding. Een goed onderzoek verloopt met vallen en opstaan. Het is handig om een onderzoek zo in te richten dat een misstap kunt veroorlooft kan worden. Ik heb geleerd dat veel mensen bereidwillig zijn om te helpen met een onderzoek als uitgelegd wordt hoe een onderzoek anderen kan helpen.

Na veel leeswerk, typewerk, interviews en het trekken van conclusies is de onderzoeksvraag beantwoord. Daarmee heeft dit onderzoek voldaan aan het gestelde doel.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

1. 1 Aanleiding onderzoek

In dit hoofdstuk worden het doel en de aanleiding van en voor het onderzoek beschreven. Ik werk sinds 2006 op een school voor Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) voor Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK). In de praktijk werk ik met leerlingen van 15 – 17 jaar met een intelligentiequotiënt (I.Q.) van maximaal 70. Daarnaast hebben veel leerlingen nog bijkomende problematiek zoals een hechtingsstoornis of aanverwant autisme. Sinds ik werk op deze school merk ik dat het regelmatig gebeurt dat leerlingen over mijn grenzen gaan. Dit heet grensoverschrijdend gedrag. Grensoverschrijdend gedrag kan zich uiten in verschillende vormen. Vooral agressie of daaruit voortkomen fysiek of verbaal geweld maken mij onzeker in mijn reactie. In het omgaan met dit gedrag ben ik soms handelingsverlegen.

1.2. Probleemverkenning

1.2.1. Probleemverkenning vanuit de praktijk

VSO de Brug is een school voor Zeer Moeilijk Lerenden. Als collega's proberen we de leerlingen de geborgenheid te geven die bij een basisschool past. Een vaste mentor, duidelijke roosters en veel contacturen met dezelfde mensen horen hier bij. Aan de andere kant zijn we als school gegroeid in contextueel onderwijs. Dat wil zeggen dat we leerlingen praktisch laten werken. Een bed opmaken, soep koken en een grasveld maaien doen we in de praktijk, in een situatie die de werkelijkheid zoveel mogelijk benaderd. Collega's hebben zich in verschillende vakgebieden bekwaamd en de leerlingen krijgen les van verschillende collega's. Er zijn een aantal wisselmomenten en leerlingen hebben te maken met meer collega's dan een aantal jaar geleden. Als mentor heb je niet altijd grip op je eigen leerlingen of op de leerlingen van een collega.

1.2.2. Probleemverkenning vanuit de literatuur

Inzicht in de oorzaken van agressie, kan mij helpen bij de aanpak er van. Voor agressie wordt in de literatuur een aantal oorzaken genoemd. Delfos (1997) noemt een hoog testosterongehalte bij jongens. Van Acker (1998) benoemt het

disfunctioneren van de frontale cortex op het ontstaan van agressief en gewelddadig gedrag. De frontale cortex is het deel van de hersenen waar beslissingen worden genomen en afwegingen worden gemaakt. In de frontale cortex ontwikkelt zich ook het sociale geweten. Dit deel van de hersenen is pas een aantal jaren na de puberteit volgroeid. Inzicht in de oorzaken geeft mij nog geen handvatten voor het aanpakken van agressie. Oorzaken zijn op lange termijn een goed uitgangspunt om mee te werken. Ze geven het proces aan, de weg naar het 'product' : het grensoverschrijdende gedrag. Volgens Jeninga (2008) speelt bij grensoverschrijdend gedrag de subjectieve beleving van elke afzonderlijke leerkracht een grote rol. Welk gedrag accepteer ik als leerkracht? Welke afwijkend gedrag accepteren wij als team? Welk gedrag accepteer ik (nog)?

1.3. Doelstelling van het onderzoek

Door dit onderzoek wil ik meer inzicht krijgen over hoe ik op een goede manier om kan gaan met agressief gedrag op school. Als het mogelijk is, wil ik mijn bevindingen delen met mijn teamleden, zodat een deel, of het hele team op een betere manier om kan gaan met agressief gedrag.

1.4. Onderzoeksvraag en deelvragen

Onderzoeksvraag

Hoe kan ik, als leerkracht van klas 4, er voor zorgen dat ZML-leerlingen zich aan afgesproken regels in vrije situaties houden zodat leerlingen op een prettige manier met elkaar en de begeleiding om gaan?

Deelvragen

1. Wat is grensoverschrijdend gedrag?
2. Welke oorzaken kan grensoverschrijdend gedrag hebben?
3. Op welke manieren kan er met grensoverschrijdend gedrag om worden gegaan?

4. Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?
5. In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?
6. Welk gedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?

Voor het beantwoorden van deze deelvragen is literatuur nodig over grensoverschrijdend gedrag. Bijvoorbeeld over de mogelijke oorzaken er van en verschillende manieren om er mee om te gaan. In het volgende hoofdstuk komt dit aan de orde.

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing.

2.1. Inleiding theoretisch kader.

Ik werk op een school voor Voorgezet Speciaal Onderwijs (VSO) Een school voor Zeer Moeilijk Lerenden (ZML) van 11 tot 20 jaar. Leerlingen op onze school hebben een intelligentiequotiënt (IQ) van maximaal 70, gedragsproblemen die het leren moeilijker maken, of een combinatie van beide. Ik werk voornamelijk met leerlingen van 15- 17 jaar, maar in vrije momenten, zoals pauzes, of bij leswisselingen kom ik ook in aanraking met andere leerlingen van de school. In mijn dagelijkse praktijk krijg ik regelmatig te maken met gedrag dat mijn grenzen overschrijdt. Ik weet niet altijd hoe ik moet handelen als ik hier mee te maken krijg. Het komt ook voor dat ik denk te weten hoe ik moet handelen, maar dat dit niet het voor mij gewenste resultaat oplevert. Ik wil onderzoeken of er andere of betere methodes zijn in het omgaan met grensoverschrijdend gedrag.

Het is voor mij onvermijdelijk om een aantal begrippen te gebruiken en uit te leggen die dicht bij het domein 'Grensoverschrijdend gedrag' liggen.

Domeinen die ook onderzocht worden zijn 'probleemgedrag', 'gedragsstoornissen' en 'gedrag en preventie'.

Probleemgedrag en grensoverschrijdend gedrag zijn begrippen die volgens mij veel overlap vertonen. Grensoverschrijdend gedrag kan voortkomen uit probleemgedrag. Mijn mening is dat grensoverschrijdend gedrag iets incidentiels is, een gebeurtenis die op zichzelf staat. Delfos(2010) zegt daarover: "In feite vertonen alle kinderen dit gedrag wel eens en onder sommige omgevingsomstandigheden vertonen kinderen dit gedrag structureel. " Probleemgedrag is volgens Delfos dus structureler van aard.

In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op grensoverschrijdend gedrag. Er wordt uiteen gezet welke vormen grensoverschrijdend gedrag kan hebben.

In paragraaf 2.3 worden de oorzaken van grensoverschrijdend gedrag, en hierbij ook de oorzaken van gedragsproblemen beschreven.

Paragraaf 2.4 heeft als het onderwerp het streven naar gewenst gedrag en tenslotte beschrijft paragraaf 2.5 het signaleren en het aanpakken van grensoverschrijdend gedrag.

2.2 Wat is grensoverschrijdend gedrag?

Mijn opvatting over grensoverschrijdend gedrag is dat dit gedrag is dat over de grens van een ander gaat. Gedrag waar de ander liever niet mee te maken heeft, of dat niet normaal is voor de ander.

Frans E., François K., Leonard H., Linsen B, Suijs S., (2001) zeggen het volgende over grensoverschrijdend gedrag:

Degene die een bepaald feit meemaakt – ‘het slachtoffer’ – bepaalt of iets over zijn/haar grens is. Wat als agressie overkomt, hoeft dus niet zo bedoeld te zijn. Als jij denkt dat de ander de bedoeling had om over je grens te gaan, is dat jouw interpretatie. (p. 120)

Agressie en grensoverschrijdend gedrag zijn niet hetzelfde. Wat Frans et al. (2007) aangeven is dat grensoverschrijdend gedrag subjectief is. Niet iedereen heeft dezelfde grenzen. Soms gaan leerlingen onbewust of onbedoeld over mijn grenzen of de grenzen van een ander

Gie Deboutte (2007) onderscheidt in zijn onderzoek in opdracht van het Vlaams ministerie 3 vormen van grensoverschrijdend gedrag.

- 1.) geweld op school.
- 2.) (cyber)pesten op school.
- 3.) ongewenst seksueel gedrag op school.

Deze vormen kunnen samenhang vertonen, de ene vorm vindt zijn oorsprong soms in een andere vorm. In mijn werksituatie krijg ik in meer of mindere mate met deze 3 vormen te maken. In het belang van mijn onderzoek wil ik mij richten op de eerste groep: geweld op school. Bij elke vorm van grensoverschrijdend gedrag zijn er slachtoffers, mensen die nadeel ondervinden van hetgeen dat voorvalt. Bij geweld op school kan er lichamelijke of materiele schade zijn. In de gevallen die ik mee maak, zijn er bovendien vaak veel getuigen, omstanders, die psychische schade kunnen oplopen. Deboutte (2007) zegt in zijn onderzoek over geweld op school:

Met geweld bedoelen we alle negatieve verbale of non-verbale interacties tussen personen die in of rond de school actief zijn. Ze zijn slecht bedoeld en brengen psychische, lichamelijke of materiële schade of letsel toe aan personen of objecten in

of rond de school. Daarbij worden formele of informele gedragsregels geschonden.
(para. 2)

Geweld en agressie hoeven zich niet altijd te uiten in zware incidenten.

Kleine dingen zoals een blik, bepaald woordgebruik en onderhuids tegenwerken (Franz et al, 2007) zijn ook vormen van grensoverschrijdend gedrag van leerlingen onderling of van leerlingen richting leerkracht.

Leerlingen worden op verschillende manieren en momenten agressief. Klomp (1995) deelde agressieve leerlingen in 3 groepen in:

1. Het type 'je zin krijgen en de baas spelen'
2. Het type ' van je af slaan'
3. Het type 'opkroppen en ontploffen'

Deze verschillende types herken ik in mijn dagelijkse werk. Deze indeling leert mij dat het belangrijk is om leerlingen te kennen en goed in te schatten.

Loeber (1999, zoals geciteerd in Delfos) onderscheidt naar aanleiding van zijn onderzoek 3 verschillende soorten probleemgedrag:

1. Conflicten met autoriteitspersonen.
2. Openlijke probleemgedragingen.
3. Heimelijke probleemgedragingen.

Loeber koppelt deze gedragingen aan verschillende soorten ontwikkelingsachterstand.

Respectievelijk een zwakke band met leraren, het onvermogen om sociale problemen op een niet-agressieve manier op te lossen en een tekort aan eerlijkheid. Op mijn werkplek kom ik deze soorten probleemgedrag alle 3 tegen. Mogelijk komen openlijke probleemgedragingen het meest voor. Zeer moeilijk lerende kinderen zijn verbaal, sociaal emotioneel en probleemoplossend minder sterk dan leeftijdsgenoten in het reguliere onderwijs. Mijn indruk is dat leerlingen op mijn werkplek sneller (onbewust) kiezen voor agressief gedrag als schelden, schoppen of slaan.

2.3 Oorzaken agressie.

In de literatuur wordt gesproken van agressie wanneer iemand andermans grenzen overschrijdt, bewust schade berokkent of met woede probeert iets te bereiken (leren.nl, verkregen op 24 -2 -2012, para.1). Aan agressief gedrag kunnen volgens mij veel oorzaken ten grondslag liggen. Iedereen kan in bepaalde omstandigheden agressief gedrag vertonen.

Door kleine of grote gebeurtenissen in het privéleven kan iemand anders reageren dan normaal. Voorbeelden hiervan zijn een slechte nachtrust, ruzie thuis en een overlijden in iemand omgeving. Leerlingen kunnen zich op zulke momenten incidenteel agressief gedragen. Voor structureel probleemgedrag en de agressie die daaruit voort kan komen gelden andere regels. Studies van Loeber (zoals geciteerd in Deveugele, 2000) en Olweus (zoals geciteerd in Deveugele, 2000) leren dat agressie een bijzonder stabiel gedrag is tijdens de jaren tot de adolescentie. Als een kind of jongere eenmaal geleerd heeft om via agressie problemen op te lossen, zal hij dit vaker doen. Er wordt in de literatuur een aantal oorzaken genoemd voor agressie: Delfos (1997) noemt een hoog testosterongehalte bij jongens. Van Dennen (zoals geciteerd in Delfos, 1997), heeft aangetoond dat hoe hoger het testosteronniveau is, des te meer agressie vertoont wordt. Ik werk met leerlingen van 13 tot 18 jaar. Mijn ervaring is dat jongens in de puberteit deels gedreven worden door testosteron. Vooral jonge pubers hebben hier niet altijd controle over. Testosteron zorgt er voor dat jongens zich fysiek met elkaar willen meten en zichzelf niet altijd in de hand hebben. Grensoverschrijdend gedrag kan ook voortkomen uit het nog niet volgroeid zijn van de hersenen. Van Acker (1998) benoemt het disfunctioneren van de frontale cortex op het ontstaan van agressief en gewelddadig gedrag. De frontale cortex is het deel van de hersenen waar signalen worden doorgegeven. Het minder goed doorgeven van signalen heeft gevolgen op verschillende gebieden. Op neurofysiologisch niveau (de werking van de hersenen) verlies van beheersing van gedrag. Op gedragsniveau worden er grotere risico's genomen, regels overtreden, kunnen grotere agressie uitbraken en meer geweld volgen. Ook op persoonlijkheidsniveau (minder tact), cognitief niveau (minder concentratie) en sociaal niveau (onvoldoende probleemoplossingmogelijkheden) heeft het niet goed functioneren van de frontale cortex gevolgen. In de frontale cortex ontwikkelt zich ook het sociale geweten. Dit deel van de hersenen is pas een aantal jaren na de puberteit volgroeid (van Acker, 1998). Fernandes (2006) stelt dat pubers en adolescenten voor eenzelfde taak andere hersendelen gebruiken dan volwassenen, bijvoorbeeld bij taken die te maken hebben met beslissen (Fernandes, 2006). Een derde oorzaak noemt Jening (2008): aangeleerd agressief gedrag door *modellen* uit de omgeving. Dit is gedrag dat kinderen ergens in hun omgeving zien, bijvoorbeeld thuis van hun ouders. Kinderen kunnen dit gedrag overnemen, omdat zij het idee hebben dat dit hun iets op kan leveren, of omdat zij denken dat dit normaal gedrag is. Ik hecht waarde aan elk van deze bronnen. Mijn mening is dat met name jongens soms gedreven worden door hoge testosterongehaltes. Zij hebben nog niet de kaders om het gedrag dat hieruit voort komt op een goede manier te sturen.

Jeninga (2008) merkt verder nog op dat agressie ook gezien kan worden als bij de ontwikkeling behorend. Met name rond de leeftijd van 3 jaar en in de pubertijd neemt de agressie toe. Er zou vooral sprake zijn van experimenteren met de ervaren nieuwe lichamelijke kracht en de competitie in de groep.

2.4 Streven naar gewenst gedrag.

In de loop van de tijd zijn er verschillende opvattingen ontstaan over het probleemgedrag (Jeninga, 2008). Zo zijn er de psychoanalytische, de gedragstheoretische en de interactionele benadering. Verder is er de benadering vanuit risicofactoren.

De centrale aanname van de gedragstheoretische benadering is dat alle gedrag aan te leren of te conditioneren is (Jeninga, 2008). De gedragstheoretische benadering vertoont veel overeenkomsten met het behaviorisme. Het Behaviorisme gaat er van uit dat conditionering niks anders is dan leren door beloning en straf. Belonen leidt tot gewenst gedrag, straffen leert ongewenst gedrag af. (<http://www.spiridoc.nl/behaviorisme.htm>, 2012, para. 3). Deze beloning hoeft niet altijd materieel te zijn, maar kan ook bestaan uit een compliment of goedkeuring. Slecht gedrag zoals roken of duimen, kan worden afgeleerd door het te koppelen aan een onplezierig gevoel. Klassieke conditionering is sterk verwant aan instinctief gedrag. Er worden verbanden gelegd tussen een gebeurtenis en een reactie. Een bekend voorbeeld van conditionering bij dieren zijn de honden van Pavlov. De gedragstheoretische opvatting geeft voor mij geen of onvoldoende verklaring voor het complexe menselijke gedrag. Hoewel ik heb ervaren dat de belangrijke leerprincipes die horen bij het conditioneren (bekrachtigen, uitdoven, generalisatie en discriminatie) resultaten opleveren in het werken met leerlingen. Elke leerkracht zal voorbeelden kennen uit zijn of eigen praktijk: “wie netjes zit, mag naar buiten” De gedragstheoretische benadering levert voor mij aanknopingspunten op, maar is geen afdoende methode om grensoverschrijdend uit te bannen, te voorkomen of af te leren.

De kritiek die ik heb op de gedragstheoretische benadering is dat gedrag altijd in een bepaalde situatie wordt aangeleerd. Als de situatie verandert kan het aangeleerde gedrag ook veranderen. Goed gedrag is niet altijd en onder dezelfde omstandigheden aan te leren denk ik, zoals slecht gedrag niet altijd af te leren is. In een promotiefilmpje op internet (www.youtube.com/watch?v=40mYbGuVR70, februari 2012) over Positive Behavior Support (PBS) in de Verenigde Staten zag ik hoe alle leerlingen positief reageren op voorbeeldgedrag. PBS is gericht op het expliciet maken en stimuleren van gewenst gedrag van leerlingen. De aanpak van PBS betekent een positieve cultuurverandering binnen de school en betreft ook ouders en anderen rond de school daarbij. Samen met ouders wordt gewerkt aan het aanleren en bekrachtigen van gewenst gedrag.

Het doel van de aanpak is om een sociale omgeving te creëren die het leren bevordert en gedragsproblemen voorkomt. Gebleken is dat de aanpak van School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) bij alle kinderen leidt tot meer effectieve leertijd en een grotere taakgerichtheid met als gevolg minder verstoringen in de klas en uiteindelijk betere leerprestaties. (leerbevoorrendende sociale omgeving (n.d.) , 2012, verkregen van <http://soz.debascul.com/voor-wie/onderwijsmedewerkers/schoolontwikkeling/positive-behavior-support>)

Ouders hebben een grote invloed op de ontwikkeling van hun kind. In mijn werk met zeer moeilijk lerende kinderen merk ik dat niet alle ouders even betrokken zijn bij de schoolontwikkeling van hun zoon of dochter. Ook zijn er ouders die niet kunnen of willen doen wat maatschappelijk als voorbeeldgedrag wordt gezien. Zonder de actieve deelname aan het proces, valt er een belangrijke pilaar voor PBS weg. Ik kan mij dan ook niet voorstellen dat PBS een succes zou kunnen worden voor alle leerlingen. PBS heeft zeker aanknopingspunten als het gaat om het aanleren van gewenst gedrag. Het goede voorbeeld probeer je als leerkracht altijd te geven lijkt me. Ook probeer ik mijn leerlingen te wijzen op goede voorbeelden in hun omgeving, zoals medeleerlingen. PBS is een systeem, dat bij voorkeur schoolbreed ingezet moet worden. Mijn onderzoeksvraag is van persoonlijke aard: hoe ik om kan gaan grensoverschrijdend gedrag. PBS is voor mij dus niet het antwoord op mijn vraag.

Een andere manier om gewenst gedrag van een leerling te bereiken is de oplossingsgerichte methode. Deze methode, ontwikkeld door o.a. Kaufmann en Furman gaat van een simpel principe uit: *Kijk naar wat (al) deugt en werkt en doe er meer van* (Måhlberg en Sjöblom, 2008). Mijn ervaring met de oplossingsgerichte methode is dat het een hele positieve manier van werken is, die leerlingen een actieve rol geeft in het bereiken van

oplossingen. De meeste leerlingen zullen het fijn vinden om zelf mee te werken en zo hun doel te bereiken. Ik heb gemerkt dat ik het lastig vindt om deze manier van werken bij alle leerlingen toe te passen. Het vermogen om te reflecteren op het eigen handelen is zeer uiteenlopend bij leerlingen in het ZML. Het oplossingsgerichte werken wordt bovendien lastiger als de leerling zelf geen probleem ervaart. In paragraaf 2.3 heb ik aangegeven dat sommige leerlingen zich juist agressief gedragen omdat dit hun wat oplevert of omdat zij denken dat dit zo is.

Ik heb in een aantal studiedagen met als thema 'rots & water' geleerd dat jongens en meiden hun driften kunnen leren beheersen en hun energie kunnen leren richten. Rots & Water is een psychofysieke training voor jongens en meisjes door Freerk Ykema. (Rots en water.nl, verkregen januari 2012) In paragraaf 2.3 heb ik benoemd dat Delfos (1997) een verhoogd testosteronniveau en ziet als een mogelijke oorzaak voor agressie. Rots en water is vooral gericht op jongens en leert hen op een fysieke manier om te gaan met hun eigen lichaam. In principe is rots & water een vorm van conditioneren. Jongeren moeten gewenst gedrag laten zien en het gevoel dat dit bij hen oproept herkennen, benoemen en waarderen. Op deze manier leren ze om te gaan met gevoelens van angst, verlegenheid, maar ook met woede en agressie. Ik heb gemerkt dat rots & water voor een deel van mijn leerlingen een goede manier is om gevoelens van boosheid en woede op een goede manier te kanaliseren. Rots & water heet bij ons op school nu 'opkomen voor jezelf', maar is inhoudelijk hetzelfde gebleven. Opkomen voor jezelf wordt op mijn werkplek aan elke leerling als lessenserie aangeboden, maar niet geïntegreerd in de reguliere lessen. Als ik dit koppel aan de opgedane kennis over behaviorisme kan ik zeggen dat er geleerd wordt in een bepaalde situatie, maar dat dit niet altijd terugkomt in andere situaties.

Jeninga (2004) heeft het over het creëren van een preventief klimaat om ongewenst gedrag te voorkomen. De eerste verantwoordelijke voor een preventief klimaat is volgens Jeninga de leerkracht. Sociale en emotionele ondersteuning, afwisselende werkvormen en adaptief onderwijs kunnen zorgen voor een veilig, preventief klimaat. Verder zegt Jeninga dat het voor alle leerlingen, maar vooral voor kwetsbare leerlingen van belang is dat zij op een school zitten waar de leraren op dezelfde manier over gedrag en gedragsproblemen denken.

Wielockx (2001) geeft aan dat uit onderzoek van het Centrum voor Fundamentele Pedagogiek in Leuven is gebleken welke eigenschappen leerlingen het liefst in hun leraar zien. Belangrijke eigenschappen voor een goede band met leerlingen zijn luisterbereidheid, beschikbaarheid en betrokkenheid op de persoon. Deze eigenschappen moeten zorgen voor een veilig klimaat, waarin grensoverschrijdend gedrag zoveel mogelijk voorkomen wordt.

Zowel Wielockx als Jeninga hebben het over de rol van de leerkracht in de klas. Tijdens mijn lessen in mijn eigen klas gebeurt het zelden dat leerlingen zich grensoverschrijdend gedragen. Mijn onderzoeksvraag gaat meer over gedrag in vrije momenten, zoals pauzes, leswisselingen, opruimmomenten en de gymles.

Volgens Verhulst en Akkerhuis (1986, zoals geciteerd in Delfos) en Verhust (2000, zoals geciteerd in Delfos) vertonen jongens vaker externaliserend, agressief gedrag. Meisjes vertonen meestal geïnternaliseerd, angstig gedrag. Externaliserend betekent naar buiten gericht. Bij externaliserend gedrag in vrije momenten merk ik dat ik soms handelingsverlegen ben. Ook merk ik dat ik als leerkracht ook meer adrenaline aan maak en daardoor zelf ook niet rustig blijf. Deveugele (2000) stelt dat een agressieve leerling vaak ook een agressieve leerkracht op zal leveren. Het omgekeerde is ook waar. Mijn ervaring is dat dit voor mij klopt.

Jeninga (2004) geeft enkele tips over het werken met agressieve leerlingen:

- Duidelijke regels hanteren: hoe duidelijker en consequenter de regels, hoe groter de kans dat leerlingen gewenst gedrag laten zien.
- De gedragsinstructie: duidelijk zijn in *wat*, *wanneer* en *hoe*.
- Aandacht in gewenst gedrag.

Een sanctie stellen mag best, moet zelfs (Deveugele, 2000). Sanctie alleen zal agressie echter niet veranderen, de leerling moet ook gewezen worden op gewenst gedrag. Een jongere “eens goed laten voelen” dat agressie niet gewenst is, levert vaak weinig op. Kalm en rustig blijven, de leerling uit de les zetten en later op het gedrag terug komen levert meer op.

Mijn eigen leerkrachtgedrag heeft veel invloed op het gedrag van leerlingen. Ik ben mij hier niet altijd van bewust. Verschillende bronnen zeggen dat het belangrijk is om het vertoonde gedrag en de leerling als persoon te scheiden.

Agressieve leerlingen roepen bij ons veel irritatie en ergernis op. We zijn – als we oppassen – sterk geneigd enkel nog op het probleemgedrag te reageren. De leerling is niet altijd agressief, er zijn momenten dat de leerling wel functioneert. Het is van belang dat de leerkracht deze momenten zoekt en complimenten geeft. (Jeninga, 2008)

De interactionele theorie (Hoeben, van Lier, 1993) sluit hierbij aan :

Ook bij leerlingen met agressief gedrag is het van belang dat de leerkracht laat merken open te staan voor hun gevoelens.

Deveugele (2000) zegt:

Voor leerkrachten is het belangrijk jongeren te beoordelen naar hun vaardigheden, niet naar hun gedrag

Ik merk in mijn handelingswijze dat ik soms geneigd ben leerlingen te behandelen vanuit ervaringen uit het verleden of overdrachten van collega's. Ik heb ook gemerkt dat het bij alle leerlingen positief werkt als ze complimenten krijgen. Leerlingen die ik voortdurend op hun gedrag aan spreek, gaan zich hier meestal niet beter om gedragen.

2.5 Signaleren en voorkomen.

Van Bateson (verkregen van <http://www.willemdenijs.nl/materiaal.php?ID=8>, februari 2012) heb ik geleerd dat er geen leerlingen bestaan die 'blanco' zijn. Leerlingen kunnen door hun achtergrond heel divers reageren in dezelfde situatie. In zijn model stelt Bateson dat er verschillende lagen (factoren) ten grondslag liggen aan waarneembaar gedrag. Aan het gedrag dat leerlingen laten zien, liggen verschillende zaken ten grondslag, zoals vaardigheden en de omgeving. Het waarneembare gedrag van leerlingen is de optelsom van deze factoren. Ik heb als leerkracht geen zicht op alle diepere lagen. Er zit een geschiedenis, een verhaal, een familie achter elke leerling. De lagen van Bateson kunnen mij in sommige gevallen meer vertellen over het gedrag van een leerling. Grensoverschrijdend gedrag kan ik dan sneller signaleren. Letsel aan personen of materiaal kunnen dan wellicht voorkomen worden.

Een andere benadering is de benadering vanuit risicofactoren. Bij deze benadering wordt er gekeken naar risicofactoren en beschermende factoren.

Men kan op basis van het aan- of afwezig zijn van risico en beschermende factoren een bepaalde inschatting maken dat gedragsproblemen zullen ontstaan, voor 100% is dit nooit mogelijk. Elk kind er één is, en elke situatie anders. (Jeninga, 2008)

Dit citaat zegt mij dat er zich dus altijd onverwachte situaties voor doen in zowel positief al negatief opzicht. Risicofactoren zijn niet meer dan een indicatie. Delfos (1997) sluit zich hier bij aan:

Er blijkt geen verband te kunnen worden gelegd tussen één specifieke risicofactor en gedragsproblemen bij kinderen.

Greenberg (1993, zoals geciteerd in Jeninga) heeft een risicofactoren model op basis van 4 factoren gemaakt.

- Biologische factoren bij het kind
- Gezinsvariabelen
- Ouderschappraktijken
- Hechtingsrelaties in de eerste 4 levensjaren.

Deze factoren zeggen iets over de risico's voor probleemgedrag, maar maken ook duidelijk dat probleemgedrag voort komt uit een som van variabelen.

2.6 wat betekent dit voor mij.

Voor mij betekent dit een aantal dingen: Dieren zijn te conditioneren, maar dit geldt niet voor mensen, met al hun complexiteit. Er bestaat geen vaste manier van handelen om bepaald gedrag te bereiken of juist te vermijden. Elke leerling is anders, als ik oog heb voor de drijfveren achter het waarneembare gedrag van leerlingen, kan ik grensoverschrijdend gedrag eerder signaleren. Op die manier kan ik letsel aan mensen of materiaal (verder) voorkomen. Het belangrijkste dat ik geleerd heb, is dat ik als leerkracht er niet alleen voor sta. Er zouden teambreed afspraken gemaakt moeten worden of welk gedrag niet geaccepteerd wordt en hoe daar tegen wordt opgetreden. Deze afspraken zijn er nu niet. Ten slotte heb ik geleerd dat je ook bij agressieve leerlingen begrip moet tonen voor hun emoties. Als je alleen het handelen veroordeelt, kan de agressie juist toenemen, bovendien moet ik er voor waken dat ik niet alleen negatieve aandacht geef aan agressieve leerlingen.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie.

3.1 Inleiding.

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke data nodig zijn voor het onderzoek. Deze data zijn nodig om conclusies te kunnen trekken. Ook staat beschreven waar de data vandaan komen en waarom de data relevant zijn voor het onderzoek. Het onderzoek is opgebouwd uit een hoofdvraag en 3 deelvragen. Voor enkele deelvragen zijn data nodig van leerlingen uit de verschillende bouwen op school. Daarnaast worden er data verkregen van collega's die een vragenlijst in vullen. De opgedane kennis uit de literatuur wordt gebruikt om deze vragenlijsten en interviews samen te stellen.

3.2 Soort onderzoek.

Het onderzoek is gericht op het verbeteren van de praktijk, daarom is dit onderzoek een praktijkonderzoek (Harinck, 2007). Mijn onderzoeksbenadering is de constructivistische (Mitgchelbrink, 2008), dat wil zeggen dat volgens deze benadering meerdere interpretaties van de werkelijkheid bestaan. Het onderzoek moet duidelijk maken welke definitie grensoverschrijdend gedrag voor leerlingen en personeel heeft. De definitie die beide groepen of leden van deze groepen hebben kan verschillen. Verder wil ik leren wat ik, als leerkracht, met deze kennis kan doen om mijn houding en omgang met leerlingen te verbeteren. Dat is het doel. Om dit doel te bereiken wordt mijn eigen handelen bij leerlingen ter discussie gesteld.

3.3 Onderzoeksdomein.

Het hoofddomein van het onderzoek is *grensoverschrijdend gedrag*. Andere domeinen die onderzocht worden zijn gewenst gedrag, leerkrachtgedrag en pedagogisch klimaat in de klas. Pedagogisch klimaat betekent de manier waarop leerlingen en collega's met elkaar omgaan. Het onderzoek vindt plaats op mijn werkplek en omvat contact met ouders, kaderleden, andere collega's en leerlingen.

3.4 overzichtsschema en plan van aanpak.

Onderstaand overzichtsschema is een hulpmiddel voor het verloop van het onderzoek. Het plan geeft aan wie er nodig zijn voor het beantwoorden van de verschillende deelvragen.

Deelvraag	Data verzamelen <i>Hoe?</i>	Methode(n) & middelen <i>Wat?</i>	Betrokkenen <i>Wie?</i>	Waar? <i>Waar?</i>	Wanneer? <i>Wanneer?</i>
1). Wat is grensoverschrijdend gedrag?	– Literatuurstudie: info uitwerken, selecteren, nalezen	– Literatuur: Delfos, Jeninga	– Ikzelf	– Thuis – SO- school	– Week 5 - 12
2) Welke oorzaken kan grensoverschrijdend gedrag hebben?	– Literatuurstudie: (theoretisch kader)	– Literatuur: Volgens theoretisch kader (met bijbehorende bronnen)	– Ikzelf	– Thuis voorbereidi – SO- school rustige plek	– Week 15
3). Op welke manieren kan er met grensoverschrijdend gedrag om worden gegaan?	– Literatuurstudie: (theoretisch kader)	– Literatuur: Volgens theoretisch kader (met bijbehorende bronnen) – MI-test: Aangepast op niveau leerling A. (jonge kinderen) – Gesprek: Afnemen van MI-test (in gespreksvorm). Groepsleerkracht vult dit ook in.	– Ikzelf	– Thuis voorbereiding – SO- school rustige plek	– Week 15 - 20
4). Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?	– Methode bestuderen: info uitwerken, selecteren, nalezen	– Resulaten vragenlijst collega's – Interview leerlingen – Uitkomst deelvraag 2 en 3	– Ikzelf – Leerlingen onder- en bovenbouw	– SO- school	Week 19- 21
5.) In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?	- Agressieprotocol.	– Interview leerlingen	– Leerlingen onder- en bovenbouw	- School	Week 19- 21
6). Welk gedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?	– Agressieprotocol.	– Uitkomsten deelvraag 2,3: Conclusies van die vragen overzichtelijk weergeven – Literatuurstudie: welke mogelijkheden sluiten eventueel aan bij de behoeften? Theoretische verantwoording daarvoor geven via literatuur:	– Ikzelf – Collega's.	– Thuis – SO- school	Week 19- 21

Ook geeft het schema een tijdsplan weer.

3.5 Data verzamelen.

Eerder in dit hoofdstuk zijn de deelvragen genoemd. Bij deelvraag 4 en 5 zijn data nodig van leerlingen. Deze data kunnen verzameld worden in 2 interviews. Om verschillende invalshoeken te krijgen, is er gekozen om verschillende types leerlingen uit verschillende klassen betrekken bij het onderzoek. Leerlingen uit de onderbouw zijn 11 t/m 14 jaar oud, leerlingen uit de bovenbouw zijn 14 t/m 19 jaar oud. Ik vind het belangrijk om te weten wat leerlingen zelf denken over gedrag en het handelen van de leerkracht. Er is specifiek gekozen voor een interview met leerlingen, omdat de leerlingen op mijn werkplek niet altijd het taalniveau hebben dat nodig is om een vragenlijst in te vullen. Van de interviews worden geluidsopnamen gemaakt, daarna worden de interviews uitgeschreven. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de interviewleidraad die wordt opgesteld voor de interviews worden afgenomen. Mijn ervaring is dat ZML leerlingen het prettiger vinden vragen mondeling te beantwoorden in plaats van schriftelijk. Daar komt bij dat een interview vaak meer aanvullende informatie geeft. Mijn ervaring is dat ZML leerlingen makkelijker praten als ze samen zijn en elkaar op ideeën brengen.

3.6 Data analyseren.

Hieronder wordt aangegeven hoe de data van deelvraag 4 t/m 6 geanalyseerd worden. De eerste 3 deelvragen zijn beantwoord in het hoofdstuk 2, het theoretische deel.

❖ Deelvraag 4: Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?

Leerlingen wordt gevraagd welk leerkrachtgedrag zij als prettig ervaren. Dit gebeurt door middel van een groepsinterview in zowel in de onder- als bovenbouw van onze school. De regels zijn voor deze beide bouwen deels verschillend. Dit interview wordt voor een groot deel opgebouwd uit gesloten vragen. Voorbeelden van onderwerpen zijn leerkrachteigenschappen en het hanteren van regels. De data die het groepsinterview oplevert moeten uitwijzen of de regels goed aan sluiten bij de leeftijdsgroep van de leerlingen. Daarnaast moeten de data uitwijzen welk leerkrachtgedrag leerlingen als prettig ervaren. De data worden geanalyseerd door horizontaal te vergelijken. Op die manier komen opvallende overeenkomsten of verschillen naar voren. Bij enkele vragen wordt het gemiddelde uitgerekend

❖ Deelvraag 5: In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?

Het interview levert een overzicht op van eigenschappen en gedrag dat leerlingen als prettig ervaren. Van deze eigenschappen en dit gedrag wordt getoetst of ze op mij van toepassing

zijn. Resultaten kunnen afwijken als leerlingen geïnterviewd worden waar ik zelf bij ben. Daarom wordt hen de kans gegeven deze vragen niet in een interview maar door middel van een vragenlijst te beantwoorden. De leerlingen wordt deze mogelijkheid geboden voor en tijdens het interview. Leerlingen voelen zich misschien minder vrij om kritisch te zijn ten opzichte van mij.

❖ Deelvraag 6: Welk leerlinggedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?

In de vragenlijst wordt onderscheid gemaakt tussen open gesloten vragen. De gesloten vragen (1,6 en 7) leveren voor gestructureerde data op. Dat wil zeggen dat deze data eenvoudig in getallen uit te drukken zijn (van der Donk & van Lanen, 2011). Met deze voor gestructureerde data worden aantallen berekend. Met deze aantallen kunnen naar verwachting verschillende conclusies getrokken worden. De belangrijkste conclusie is op basis daarvan te trekken, namelijk aan welk leerlinggedrag collega's zich het meest ergeren. Ook kan naar verwachting geconcludeerd worden welke personen het meest frequent worden ingeschakeld als er meer kennis nodig is over het omgaan met grensoverschrijdend gedrag. De niet voorgestructureerde data zijn moeilijker te analyseren. Deze data zijn niet makkelijk uit te drukken in getallen. Deze data worden geanalyseerd door ze terug te brengen tot betekenisvolle tekstfragmenten. In overleg met een collega wordt bepaald of een fragment betekenisvol is.

3.7 Triangulatie.

Triangulatie betekent dat er gebruik wordt gemaakt van verschillende bronnen, data met verschillende instrumenten verzameld worden en deze data verzameld zijn door verschillende personen (van der Donk & van Lanen, 2011). In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van brontriangulatie. Het interviewen van leerlingen en leerkrachten zorgt voor een verschillende invalshoek op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Verder is er methodische triangulatie, er wordt gebruik gemaakt van vragenlijsten en een interview met leerlingen.

Validiteit en betrouwbaarheid.

Betrouwbaarheid betekent dat een herhaling van het onderzoek tot dezelfde resultaten leidt of dit resultaat in elk geval zo veel mogelijk benaderd. Validiteit wil zeggen dat daadwerkelijk datgene wordt onderzocht wat onderzocht zou worden (van der Donk & van Lanen, 2011). Er wordt onderzocht welk leerlinggedrag collega's ergert en op welke momenten. Ook moet het onderzoek duidelijk maken welk leerkrachtgedrag leerlingen als prettig ervaren. Het uiteindelijke doel is conclusies te trekken over mijn leerkrachtgedrag. De respondenten zijn

allemaal werkachtig op de Brug. Er is gekozen voor collega's met een verschillende aanstelling die werken met leerlingen in verschillende leeftijden. De groepsinterviews worden zowel afgenomen bij leerlingen uit de onder- als bovenbouw. Dit zorgt voor meer validiteit en betrouwbaarheid in onderzoeksdata. De concluderende samenvatting wordt voorgelegd aan de respondenten, om te kijken of zij zich hierin herkennen, dit draagt bij aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Tevens is dit een ethisch aspect van het onderzoek

3.8 Ethische aspecten.

De directie van mijn school is op de hoogte van het onderzoek. De respondenten weten wat er gebeurd met de data van vragenlijsten en interviews. Bij elke stap genomen wordt, zullen de respondenten ingelicht worden. Boerman (2008) geeft aan dit belangrijke onderdelen zijn op het gebied van integriteit.

Alle gebruikte namen zijn fictief. De naam van de school waar ik werkzaam ben is niet gebruikt.

3.9 samenvatting en verwachtingen.

Met behulp van vragenlijsten wordt inzicht verkregen op het leerlinggedrag dat collega's als grensoverschrijdend ervaren. De data moeten duidelijk maken wat collega's doen om dit gedrag te voorkomen. Verder wordt onderzocht welk leerkrachtgedrag leerlingen als prettig ervaren. Alle data worden uiteindelijk gebruikt om zicht te krijgen op mijn handelen in situaties omtrent grensoverschrijdend gedrag.

Hoofdstuk 4 Data presentatie en resultaten.

4.1 Inleiding.

In dit hoofdstuk worden de data gepresenteerd. De data komen voort uit de interviews en vragenlijsten. De data is gepresenteerd per leervraag. De data is samengevat. De compleet uitgewerkte data is te vinden in de bijlage. De deelvragen 1 tot en met 3 zijn beantwoord in hoofdstuk 2, het theoretische deel.

4.2 Resultaten behorende bij deelvraag 4: Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?

Figuur 1. Leerkrachteigenschappen.

	Gemiddelde bovenbouw	Gemiddelde onderbouw
- Eerlijk	8	10
- Streng zijn	6,5	8,5
- Aan afspraken houden	8,7	9,3
- Grappig zijn	8,3	9,3
- Kunnen vertrouwen	9,5	10
- Streng zijn voor andere leerlingen	5,5	9,6

Bij deze vraag wordt de leerlingen uit zowel onderbouw als bovenbouw gevraagd naar leerkrachteigenschappen die zij belangrijk vinden voor een prettige sfeer in de klas. De leerlingen hebben deze eigenschappen een cijfer gegeven van 0 t/m 10.

Figuur 2. Schoolregels.

	BB	OB
Ken je de regels op school?	Leerlingen kunnen een aantal regels noemen. Personeel gaat verschillend met regels om.	Leerlingen kunnen voorbeelden noemen. Weten ook wanneer ze zich niet aan de regels houden. Niet iedereen kent alle regels

Zowel leerlingen uit de onderbouw als uit de bovenbouw geven aan dat andere leerlingen en collega's niet altijd goed met regels omgaan.

Figuur 3. Oplossingsgericht werken.

	BB	OB
Stel je voor dat hetzelfde volgende week nog eens gebeurt, wat zou je dan kunnen doen zodat het anders/ beter afloopt? Wat zou meester of juf dan kunnen doen?	- Niet de regels overtreden. - Meesters en juffen moeten goed alles in de gaten houden. - Alle leerlingen moeten hetzelfde behandeld worden. - Leerlingen moeten beter nadenken.	- Niet zo gauw boos worden - Meester of juf moet strenger zijn - Streng zijn helpt niet - Het is moeilijk om iets op te lossen.

Als inleiding is de leerlingen gevraagd of ze een voorval konden noemen waarin ze in een conflict kwamen met de leerkracht. Met deze vraag wil ik onderzoeken wat leerlingen zelf denken bij te kunnen dragen aan een betere sfeer op school. De leerlingen komen met erg uiteenlopende opmerkingen.

Figuur 4. Een goede schooldag.

	BB	OB
Kun je vertellen wat er nodig is voor een goede schooldag?	Goed met elkaar omgaan. Elkaar negeren, in je kasteel blijven, naar buiten gaan.	Goede afspraken maken. Niet schreeuwen

Er worden verschillende punten aangegeven. Leerlingen kunnen goed aangeven hoe het verder escaleren van een conflictsituatie voorkomen kan worden. Hiervoor worden oplossingen als negeren en uit de situatie gaan genoemd. Leerlingen hebben meer moeite om aan te geven hoe je conflictsituaties kunt vermijden. Ze geven niet aan welke afspraken je moet maken, of wat goed met elkaar omgaan inhoudt.

4.3 Resultaten behorende bij deelvraag 5: In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?

De data die voor deze vraag nodig was, is pas verzameld nadat de data voor beide andere deelvragen binnen was. Voor deze deelvraag moest eerst bekend zijn over welk gedrag de leerlingen als prettig leerkrachtgedrag ervaren.

Figuur 5. Overleg tussen leerkrachten

Bevindingen	
Vraag: Meesters en juffen vinden het belangrijk dat ze goed overleggen met elkaar. Vind je dat meesters en juffen goed overleggen? Merk je dit bij mij? Wat zouden meesters en juffen beter kunnen doen?	Leraren doen niet allemaal hetzelfde, dit zou wel moeten. Leraren zijn verantwoordelijk voor alle leerlingen. Ze overleggen soms op het plein en letten dan niet op

De bevraagde collega's geven aan dat zij een goed overleg over leerlingen belangrijk vinden. Leerlingen ervaren dit niet altijd. Niet alle leerlingen geven een passend antwoord op deze vraag.

Figuur 6. Consequent leerkrachtgedrag op teamniveau

Bevindingen.	
Vraag: 7 meesters en juffen zeggen dat alle leraren hetzelfde moeten doen en goed moeten overleggen. Zien jullie dat op school? Bijvoorbeeld als er iets gebeurt dat niet mag? Als er gescholden wordt?	Ze doen niet allemaal hetzelfde. Sommige snoepen, eten of doen iets op hun mobiel onder de les. Ze doen ook niet hetzelfde als ze boos zijn. Het is afhankelijk van welke leraar het is

7 van de 10 bevraagde collega's geven aan dat zij continuïteit in de benadering naar leerlingen belangrijk vinden. Leerlingen ervaren dat personeel zich niet altijd aan regels houdt waar zij zich wel aan moeten houden.

Figuur 7. Mijn leerkrachtgedrag.

Bevindingen.	
Vraag: Ik wil graag nog beter om kunnen gaan met leerlingen die het lastig hebben op school. Welke tips heb je voor me?	Geen specifieke tips voor mij. In het algemeen voor personeel wel.

De leerlingen is gevraagd of ze tips voor mij hebben in de omgang met grensoverschrijdend gedrag.

Figuur 8. Grensoverschrijdend gedrag in de pauze.

bevindingen	
Vraag: Ik heb aan collega's gevraagd op welke momenten het wel eens mis gaat met leerlingen. Ze geven aan dat dit meestal in de pauze is. Denken jullie dat dit klopt? Hoe kunnen we samen zorgen dat de pauzes beter gaan? Welke tips heb je voor mij?	De vrijdagmiddag is wel rustiger geworden. Als leerlingen zich vervelen, gaan ze klieren, leraren moeten meer mee doen. Meer opletten. Leraren moeten meer op groepjes letten.

Leerlingen geven wel tips en ideeën voor het personeel in het algemeen. Collega's moeten minder met elkaar kletsen en meer mee doen met de leerlingen. Leerlingen geven niet aan wat ze zelf beter of anders kunnen doen .

Figuur 9. Mijn leerkrachteigenschappen.

Bevindingen	
Vraag: De leerlingen van de onderbouw en bovenbouw hebben de cijfers gegeven voor eigenschappen die bij een leraar horen. Zij vinden dat voor een goede sfeer je een leraar moet kunnen vertrouwen en je elkaar aan afspraken moet houden. Zie je deze eigenschappen bij mij	Leerlingen vinden dat ik me aan afspraken houd en te vertrouwen ben. Soms zeg ik dat leerlingen iets mogen, en dan mag het niet van juf. Daarna mag het ook niet meer van mij. Ik houd me dan niet aan belofte.

terug? Wat kan er beter?

Ik kan me nog beter aan afspraken houden. Twee van de vier leerlingen geven aan dat ik me goed aan afspraken houd en te vertrouwen ben.

4.4 Resultaten behorend deelvraag 6: Welk leerlinggedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?

Figuur 10. Vormen van grensoverschrijdend gedrag.

	Vorm van grensoverschrijdend gedrag	Gemiddelde N=9
Kun je aangeven wat voor jou het meeste ergert op een schaal van 1 tot 10?	Te laat in de les komen	5.33
	Het uitschelden van een medeleerling	6.89
	Weglopen	5.56
	Slaan	8.22
	Een boek vernielen	6
	Niet luisteren na herhaaldelijk waarschuwen	7.56
	Een grote mond tegen de (be)geleiding.	7.44

Van mijn 10 respondenten heeft 1 collega de vragenlijst niet ingevuld. Weglopen wordt niet het hoogst gewaardeerd, collega's ergeren zich hier niet zo aan. Collega's ergeren zich het meest aan fysiek grensoverschrijdend gedrag (slaan) en het niet respectvol omgaan van leerlingen met collega's.

Figuur 11. Te nemen maatregelen

	Antwoord collega 1 , 3 , 4, 5 ,6 ,7 ,8, 9	Antwoord collega 2
Vraag: Kun je aangeven wat je doet als een leerling die je niet goed kent, een andere leerling in de gang uitscheldt? Welke maatregelen tref je? Wie licht je in?	<i>Ik spreek de betreffende leerlingen hierover aan. Indien mogelijk ga ik samen met de leerling naar de mentor om te overleggen wat de beste oplossing is.</i>	<i>Ik licht bijna nooit iemand in. Willen we hierbij wat bereiken, moeten we met z'n allen afspraken over maken en consequenties stellen, en natuurlijk naleven, door iedereen!</i>

Waarom: Ik wil weten of het voor collega's duidelijk is wat ze doen moeten als een leerling gedragsregels overtreed.

1 collega licht zelden iemand in, dezelfde respondent geeft aan dat iedereen afspraken zou moeten naleven. Deze respondent is de uitzondering op de overige collega's die eensgezind handelen in deze situatie.

Figuur 12. Een gezond pedagogisch klimaat.

Bevindingen	
Vraag: In het protocol voor omgaan met grensoverschrijdend gedrag van de Brug staat: "Een belangrijk middel om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen is een gezond pedagogisch leefklimaat binnen school." Kun je aangeven wat een gezond pedagogisch klimaat volgens jou betekent? Waarom: ik wil er achter komen wat collega's denken bij te kunnen dragen aan een gezond pedagogisch klimaat.	4 van de collega's kiezen voor termen als prettig, veilig en plezier. Ook worden goede communicatie, de leerling aanspreken op eigen niveau en vertrouwen bieden genoemd. 1 collega geeft aan dat ook personeel zich veilig moet voelen. 1 collega geeft aan dat er altijd iemand van het kader nodig is voor een goed pedagogisch klimaat. 1 collega kon deze vraag niet beantwoorden.

Bij deze vraag is horizontaal vergeleken. Dat wil zeggen dat de antwoorden naast elkaar zijn gezet en dat er gekeken is naar overeenkomsten en afwijkingen. Collega's noemen uiteenlopende punten die bijdragen aan een gezond pedagogisch klimaat.

Figuur 13. Preventief handelen.

bevindingen	
Bij een gezond pedagogisch klimaat hoort preventief handelen. Kun jij kort	Preventief handelen wordt verschillend opgevat. Vijf collega's noemen het letten op leerlinggerelateerde, organisatorische factoren zoals combinaties en prikkels.

aangeven wat preventief handelen voor jou betekent:	Anderen kiezen pedagogische aspecten zoals sociale vaardigheden en de relatie met leerlingen. 1 collega noemt naast het prettig omgaan met elkaar ook het stellen van consequenties. Verschillende collega's noemen wel dat grensoverschrijdend gedrag voorkomen kan worden, maar niet op welke manier. Deze antwoorden heb ik in dezelfde kolom geplaatst. 1 collega heeft deze vraag niet beantwoord.
--	---

Ook bij deze vraag is horizontaal vergeleken. Met deze vraag wordt onderzocht wat collega's denken preventief te kunnen doen om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.

Figuur 14. Grensoverschrijdend gedrag op verschillende momenten.

Moment v.d. lesdag of lesweek dat je te maken hebt met grensoverschrijdend gedrag.	Aantal keer genoemd.
Voor schooltijd	2
In de pauze	7
Tijdens de leswisselingen	1
Tijdens lessen	1
Onder het eten en drinken	
Anders, namelijk om 3 uur bij het naar huis gaan.	1
Anders, namelijk, als er bepaalde leerlingcombinaties zijn.	1
Anders, namelijk tijdens VTB	1
Anders, namelijk zeer wisselende momenten in bepaalde periodes	1

Er is gevraagd op momenten collega's te maken hebben met grensoverschrijdend. Veel collega's noemen de pauze.

Figuur 15. Hulp inschakelen.

Wie licht je in als je een probleem hebt op het gebied van grensoverschrijdend gedrag dat je niet zelf op kunt lossen? Je mag meerdere mensen aankruisen.	Aantal keer genoemd.
De collega met wie je het meest samenwerkt	5
De intern begeleider	7

Directie	
Een collega van wie je denkt dat hij/zij veel expertise heeft	1
De teamleider	7
De orthopedagoog	6
Iemand van het OZA-team	
Anders, namelijk de mentor van deze leerling	4
Anders, namelijk thuissituatie	1

Op mijn werkplek zijn hier afspraken over gemaakt. 7 collega's lichten de teamleider in, terwijl dit niet de afspraak is. Een even groot aantal licht de intern begeleider in, dit is afgesproken in ons protocol voor grensoverschrijdend gedrag. OZA wil zeggen OnderwijsZorg Arrangement. Hier werken collega's die leerlingen individueel of in kleine groepjes extra zorg kunnen bieden.

4.5 Samenvatting resultaten.

Een groot deel van de collega's gaat veelal op dezelfde manier om met grensoverschrijdend gedrag. Hier zijn afspraken over gemaakt in een protocol. Op andere gebieden wijkt het leerkrachtgedrag van de respondenten nogal af van elkaar. De respondenten geven aan dat zij het belangrijk vinden dat er afspraken gemaakt worden en dat iedereen hier consequent naar handelt.

De leerlingen geven aan dat zij het belangrijk vinden dat een leerkracht eerlijk is en dat zij er op kunnen vertrouwen. Het consequente handelen dat collega's belangrijk vinden, zien leerlingen niet altijd terug. Ook zij vinden dit wel belangrijk.

Leerlingen geven aan dat ik eerlijk, betrouwbaar en meestal consequent ben.

Hoofdstuk 5 Conclusies.

5.1 inleiding.

In dit hoofdstuk worden per deelvraag conclusies getrokken uit de resultaten uit hoofdstuk 4. Er wordt aangegeven of deze conclusies bijdragen aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag. De conclusies worden getrokken per deelvraag, op deze manier zijn de data ook verzameld.

5.2 conclusies behorende bij deelvraag 4: Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?

Wielockx (2001) geeft aan welke eigenschappen leerlingen het liefst in hun leraar zien. Belangrijke eigenschappen voor een goede band met leerlingen zijn luisterbereidheid, beschikbaarheid en betrokkenheid op de persoon. Deze eigenschappen moeten zorgen voor een veilig klimaat, waarin grensoverschrijdend gedrag zoveel mogelijk voorkomen wordt. Gevraagd naar prettige leerkrachteigenschappen geven leerlingen uit de onder- en bovenbouw allebei aan dat ze 2 eigenschappen belangrijk vinden: betrouwbaar zijn en eerlijk zijn. Uit de toelichting die leerlingen geven maak ik op dat ik de terminologie van deze eigenschappen enigszins moet aanpassen. Leerlingen vinden het belangrijk dat alle leerlingen hetzelfde behandeld worden door een collega, en dat collega's de leerlingen hetzelfde behandelen. Eerlijk zijn wordt dus 'consequent zijn', en betrouwbaar zijn wordt 'je aan afspraken houden'. Een andere conclusie die ik kan trekken heeft te maken met het streng zijn van collega's. De jongere leerlingen uit de onderbouw vinden het erg belangrijk dat een collega streng is tegen andere leerlingen. Deze leerlingen betrekken het gedrag van de leerkracht meer op zichzelf dan oudere leerlingen doen. Dat dit niet consequent is, komt wellicht niet in hen op. De oudere bovenbouwleerlingen hebben misschien een meer ontwikkeld empathisch vermogen en waarderen streng zijn voor andere leerlingen veel minder. Zij vinden een goed contact belangrijker

Jeninga (2004) geeft in dit verband als tip over het werken met agressieve leerlingen: Duidelijke regels hanteren: hoe duidelijker en consequenter de regels, hoe groter de kans dat leerlingen gewenst gedrag laten zien.

De geïnterviewde leerlingen geven allemaal aan de regels op school wel te kennen. Ze kunnen inderdaad een aantal regels noemen. Een aantal leerlingen geeft aan dat collega's niet altijd op dezelfde manier met de regels om gaan. Uit de voorbeelden die leerlingen noemen trek ik de conclusie dat leerlingen uit de onderbouw het heel belangrijk vinden dat

alle regels duidelijk zijn en voor iedereen gelden. Leerlingen uit de bovenbouw accepteren meer dat er uitzonderingen worden gemaakt voor leerlingen met een specifieke beperking. Dit zie ik in mijn dagelijkse praktijk terug.

Leerlingen hebben moeite om aan te geven hoe ze een conflictsituatie een volgende keer kunnen vermijden. Ze geven aan dat je goede afspraken moet maken en goed met elkaar om moet gaan, maar niet welke afspraken je moet maken, of wat goed met elkaar omgaan inhoudt. Wel kunnen de leerlingen aangeven hoe een conflict beperkt kan worden. Hiervoor worden oplossingen als negeren en uit de situatie gaan genoemd. 1 leerling noemt 'in je kasteel' blijven. Dit is een aangeleerd begrip en een oplossing die leerlingen geleerd is bij de lessen 'opkomen voor jezelf' die de school aanbiedt. In je kasteel blijven betekent dat de buitenwereld afgesloten wordt, je trekt je terug in jezelf. De theorie van o.a. Wielockx en het interview met de leerlingen hebben bijgedragen aan het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. Wielockx geeft aan dat luisterbereidheid, beschikbaarheid en betrokkenheid op de persoon belangrijke leerkrachteigenschappen zijn voor een prettige sfeer in de klas.

5.3 Conclusies behorende bij deelvraag 5: In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?

Als het gaat om preventief handelen, geven collega's aan dat zij het belangrijk vinden dat er goed over leerlingen overlegd wordt. Ook vinden zij continuïteit in de benadering naar leerlingen belangrijk. Leerlingen zien dit niet altijd terug. Zo vinden zij het niet eerlijk dat een aantal collega's hun mobiele telefoon in het lokaal gebruikt, terwijl leerlingen dit niet mogen. Ook doen niet alle collega's hetzelfde. Volgens de leerlingen spreken verschillende collega's leerlingen niet aan op hun gedrag. Leerlingen kunnen goed aangeven wat zij van het leerkrachtgedrag van collega's in het algemeen vinden.

De leerlingen hebben meer moeite met het beoordelen van mijn leerkrachtgedrag. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Als ik reflecteer op mijn handelen was de vraagstelling misschien niet goed, of vinden leerlingen het lastig om kritisch op mij te zijn in mijn bijzijn. Op basis van mijn resultaten kan de conclusie getrokken worden dat ik over het algemeen consequent ben. De leerlingen is gevraagd om te beoordelen of ik consequent ben en me aan afspraken houdt. 1 leerling kan een voorbeeld noemen van wanneer een inconsequente opstelling van mij. De andere leerlingen komen niet veel verder dan dat ik een consequente leerkracht ben, die zich aan afspraken houdt. Voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag leveren de data mij niet zo veel aanknopingspunten op als ik had gewenst en verwacht. De conclusie die ik kan trekken is dat gematigd tevreden mag zijn over mijn

eigen leerkracht handelen. Ik ben niet helemaal tevreden, omdat er niet genoeg data zijn om goede conclusies te trekken. Leerlingen zeggen dat ik de eigenschappen bezit die nodig zijn voor een goede sfeer in de klas. Ik moet me in de toekomst inspannen om consequent te blijven. Er zijn volgens in elk geval 1 leerling voorbeelden te noemen van situaties waarin ik niet consequent was. Als ik hier meer informatie over wil hebben, dan zal ik dieper moeten ingaan op deze vraag of de informatie op een andere manier moeten verkrijgen.

5.4 Conclusies behorende bij deelvraag 6: Welk leerlinggedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?

Op de school waar ik werk is er recent een protocol in gebruik genomen voor het omgaan met grensoverschrijdend gedrag. In dit protocol staan afspraken en adviezen op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Collega's zouden allemaal op de hoogte kunnen zijn van afspraken die teambreed gemaakt zijn. Ik kan concluderen dat dit voor een deel blijkt te kloppen. Op een enkeling handelen alle collega's volgens afspraak als zij in aanraking komen met een leerling die niet direct onder hun verantwoording valt. Zij gaan op dat moment naar de mentor van deze leerling. Voor collega's is het niet duidelijk wat er moet gebeuren als er structurele problemen met een leerling zijn. Een deel gaat naar de teamleider, een deel naar de orthopedagoog en een deel naar de intern begeleider. De afspraak is dat de intern begeleider wordt benaderd als er problemen zijn op het gebied van omgaan met leerlingen.

Leerlingen geven aan dat collega's verschillende handelen op het moment dat zij boos zijn. Op momenten dat leerlingen grensoverschrijdend gedrag laten zien moet je juist proberen rustig en neutraal te blijven. Deveugele (2000) stelt dat een agressieve leerling vaak ook een agressieve leerkracht op zal leveren. Over het rustig blijven in conflictsituaties zijn afspraken gemaakt in het protocol voor grensoverschrijdend gedrag. Collega's hebben het meest moeite met fysiek gedrag van leerlingen onderling en het niet luisteren of een grote mond hebben. De conclusie is: als team gaan wij niet consequent om met grensoverschrijdend gedrag.

Veel van de respondenten kunnen aangeven wat een goed pedagogisch klimaat is. Voor een groot deel komen hun antwoorden overeen. Termen die ik veel gelezen heb zijn 'veiligheid, plezier, respect en vertrouwen'. 1 collega geeft aan dat er altijd iemand van het kaderpersoneel moet zijn als achtervang. Dit hoort wat mij betreft niet bij een gezond pedagogisch klimaat. Met een gezond pedagogisch klimaat wil je volgens mij juist voorkomen dat er leerlingen moeten worden opgevangen door kaderleden. Jeninga (2008)

stelt dat het maken van afspraken die voor iedereen duidelijk zijn belangrijk is voor een goed klimaat. Een conclusie die ik kan trekken is dat het voor de leerlingen niet duidelijk is welke consequenties er volgen op grensoverschrijdend gedrag. Leerlingen geven aan dat dit wisselt per collega of geval. Dit vinden zij vervelend.

Collega's geven aan dat een groot deel van het grensoverschrijdend gedrag plaats vindt in de pauzes op het plein. Leerlingen beamen dit. Als tip aan mij en collega's in het algemeen geven leerlingen aan dat collega's die op het plein zijn meer activiteiten met hen samen moeten doen. De conclusie die getrokken kan worden is dat leerlingen tijdens de pauze niet altijd de betrokkenheid op persoon voelen die volgens Wielockx (2001) belangrijk is voor een goed klimaat. Duidelijke afspraken en regels zijn van belang voor een goed pedagogisch klimaat. Een andere conclusie is dat deze afspraken niet altijd zijn gemaakt in het protocol of niet voor alle medewerkers en leerlingen duidelijk. Dit kan er voor zorgen dat er meer grensoverschrijdend gedrag is op school.

Hoofdstuk 6 Antwoorden op de onderzoeksvraag.

6.1 Inleiding.

in dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen van mijn onderzoek geëvalueerd. Van mijn onderzoeksvragen zijn de eerste drie theoretisch. De antwoorden op deze vragen geef ik in hoofdstuk 3, het theoretisch kader. Deze antwoorden heb ik gebruikt om data te verzamelen voor het beantwoorden van de andere deelvragen. Het theoretisch kader is daarmee de relatie tussen de literatuur en de praktijk.

6.2 Evaluatie deelvragen.

- Welk leerkrachtgedrag ervaren leerlingen als prettig?

Uit de theorie blijkt dat leerlingen een aantal punten belangrijk vindt. Belangrijke leerkracht eigenschappen voor een prettig klimaat in de klas zijn betrokkenheid op de persoon en beschikbaarheid. In de praktijk voegen leerlingen op de school waarop ik werk daar een aantal dingen aan toe. Een leerkracht hoeft niet streng te zijn, maar wel consequent en hij moet zich aan afspraken houden. Leerlingen geven aan dat een leerkracht tijd aan hen moet besteden. Een tip die leerlingen geven om grensoverschrijdend gedrag in de pauze te vermijden is om activiteiten samen met hen te doen.

- In welke mate voldoet mijn leerkrachtgedrag aan de maatstaf die door leerlingen als prettig ervaren?

Het antwoord op deze deelvraag vind ik lastig te formuleren. De leerlingen die ik geïnterviewd heb om data te verzamelen geven aan dat mijn leerkrachtgedrag prettig is. Enkele van de leerlingen geven aan dat mijn leerkrachtgedrag consequenter kan, andere leerlingen spreken dit tegen.

- Welk gedrag wordt door het team (nog) geaccepteerd?

Jeninga (2008) en Deveugele (2000) geven aan dat het belangrijk is dat er teambreed afspraken worden gemaakt over het omgaan met grensoverschrijdend gedrag en dat er consequenties zijn die duidelijk zijn voor personeel en leerlingen. Er zijn hier op mijn werkplek afspraken over gemaakt in de vorm van een protocol voor grensoverschrijdend gedrag. Voor een deel kennen de respondenten deze afspraken en wordt er consequent mee omgegaan. Andere afspraken zijn niet voor iedereen duidelijk. Collega's ondernemen actie bij het in aanraking komen met grensoverschrijdend gedrag. Ze doen dit niet allemaal

op dezelfde manier. Volgens Jeninga en Deveugele is het belangrijk dat er duidelijke consequenties zijn. Leerlingen geven aan dat collega's hier niet allemaal op dezelfde manier mee om gaan. Collega's missen soms consequenties van hogerhand en geven aan dat dit het voorkomen van grensoverschrijdend soms belemmert.

6.3 Evaluatie centrale onderzoeksvraag.

Hoe kan ik er voor zorgen dat leerlingen zich aan afgesproken regels in vrije situaties houden zodat leerlingen op een prettige manier met elkaar en de begeleiding om gaan?

Een goed pedagogisch klimaat kan er voor zorgen dat leerlingen en personeel op een prettige manier met elkaar om gaan. Een goed pedagogisch klimaat maak je samen met iedereen. Collega's, leerlingen, ouders en directie moeten zich allemaal inzetten om samen voor een goed klimaat te zorgen. Alle respondenten, zowel leerlingen als collega's vinden het belangrijk dat er duidelijke afspraken zijn die voor iedereen gelden. Iedereen moet zoveel mogelijk op dezelfde manier worden behandeld en aangesproken op gedrag dat grenzen overschrijdt. Dat dit belangrijk is vind ik terug in de literatuur. Ook geven alle respondenten aan dat tijdens vrije momenten en met name in de pauze het meest grensoverschrijdend gedrag plaats vindt. In die zin is het moeilijk voor mij als individu om te zorgen voor een prettige sfeer in de pauzes. Wielockx (2001) geeft aan welke eigenschappen leerlingen het liefst in hun leraar zien: luisterbereidheid, beschikbaarheid en betrokkenheid op de persoon. Leerlingen geven aan er minder grensoverschrijdend gedrag in de pauze zou plaatsvinden als collega's actief iets met hen samen gaan doen. Collega's moeten tijd met leerlingen doorbrengen, er voor hen zijn om een band op te bouwen. Deze band zorgt er voor dat het pedagogisch klimaat beter is en dat leerlingen op een prettige manier met elkaar en de begeleiding om gaan. Ik kan me inspannen om meer beschikbaar te zijn voor leerlingen en meer luisterbereidheid te tonen. Deveugele (2000) geeft een belangrijke tip voor het omgaan met grensoverschrijdend gedrag die niet alleen voor mij, maar voor alle leerkrachten geldt: Voor leerkrachten is het belangrijk jongeren te beoordelen naar hun vaardigheden, niet naar hun gedrag. Dit is voor mij een punt waarop ik kan verbeteren. Ik merk dat ik soms leerlingen en hun gedrag aan elkaar koppel en deze leerlingen ga benaderen dan andere leerlingen. Om te zorgen voor een prettige omgang met leerlingen moet ik juist de leerlingen die grensoverschrijdend gedrag laten zien, proberen te beoordelen naar hun vaardigheden.

6.4 Reflectie op onderzoeksresultaten.

Mijn conclusies zijn tweeledig. Als team kunnen wij een aantal punten nog verbeteren. Teambreed kunnen er betere afspraken worden gemaakt zodat het voor alle betrokkenen in en rond school duidelijk is op welke manier wij met elkaar om willen gaan. Op persoonlijk vlak kan ik mijn professionaliteit vergroten op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Ik zal in de toekomst moeten proberen pedagogisch competentier te worden. Dat kan ik doen door met een andere bril te kijken naar leerlingen die grensoverschrijdend laten zien. Ik wil leren om deze leerlingen meer dan ik nu doe te beoordelen op hun vaardigheden in plaats van op hun gedrag. Nu behandel ik leerlingen vaak naar aanleiding van hun gedrag. Leerlingen die grensoverschrijdend gedrag laten zien, behandel ik soms anders dan andere leerlingen. Ook deze leerlingen hebben vaardigheden en zij verdienen de kans om hierop beoordeeld worden. Ik zal moeten investeren in leerlingen om op een prettige manier met hen te werken. Leerlingen geven aan luisterbereidheid, consequent om gaan met alle leerlingen en beschikbaarheid belangrijke leerkrachteigenschappen te vinden. Hoe meer ik mij deze eigenschappen eigen kan maken, hoe prettiger mijn omgang met leerlingen in de toekomst zal zijn. In oktober 2010, tijdens het begin van mijn studie heb ik mij doelen gesteld voor verschillende competenties. Voor het competent in het samenwerken met collega's (Competentieprofiel WOSO SBL, 2004) was dit een doel: "Ik ondersteun waar nodig mijn collega's zowel functioneel als sociaal en deze ondersteuning vraag en accepteer ik ook van mijn collega's." Ik heb geleerd dat collega's het prettig vinden als je hen een vraag stelt, interesse toont of een compliment geeft. Collega's willen graag helpen als hen dat gevraagd wordt. Zelf bied ik vaker hulp aan. Ik heb nog onvoldoende zicht gekregen op mijn eigen leerkracht handelen door dit onderzoek. Als ik beter inzicht wil krijgen in de vraag of leerkrachtgedrag zorgt voor een prettige sfeer in de klas zal ik dit op een andere manier moeten doen. Ik zal mijn vraagstelling aan leerlingen moeten veranderen of moeten overwegen om hier collega's bij te betrekken.

6.5 Evaluatie van het onderzoek.

Voor mij als onderzoeker heeft dit onderzoek betekend dat ik mij meer betrokken voel op het gebied van grensoverschrijdend gedrag, het onderwerp van mijn onderzoek. Ik voel me meer specialistisch op dit gebied en heb het idee dat ik voor de school wat kan betekenen. Het onderzoek heeft ook voor mij betekend dat ik op een andere manier naar mijn werkomgeving

ben gaan kijken. Iedereen heeft zijn eigen plek, rol en achtergrond in een organisatie en kijkt er met eigen ogen naar. Als collega's open staan voor reflectie kan er veel van elkaar geleerd worden. Iedereen heeft ook eigen grenzen, en een eigen manier om deze aan te geven. Aan de andere kant heeft een schoolteam een gezamenlijke verantwoordelijkheid als het gaat om grensoverschrijdend gedrag en de manier waarop hiermee wordt omgegaan. Als onderzoeker ben ik positief verrast over de betrokkenheid die collega's en leerlingen voelen om te vertellen over hun ervaringen. Elke collega heeft in meer of mindere mate te maken met grensoverschrijdend gedrag en ik heb gemerkt dat iedereen graag samen wil wel werken aan verbetering. Collega's vertellen graag over wat hen bezighoudt en over ideeën die zij hebben. Het belangrijkste dat ik als onderzoeker geleerd heb, is dat ik voorzichtig moet zijn met het vormen en uitten van mijn mening. Mijn mening staat op zich, ik ben slechts een bron met enige kennis van zaken en enige ervaring. Er zijn ontzettend veel andere bronnen en manieren om naar de wereld te kijken. Daarnaast heb ik als onderzoeker geleerd dat een groot deel van mijn dagelijks handelen bepaald wordt door mentale modellen. Zo heb ik geleerd dat ik sneller leerlingen waarschuw waarvan ik grensoverschrijdend gedrag verwacht. Ik probeer nu zowel op school als in mijn dagelijks leven zaken van verschillende kanten te bekijken. Dit levert mij op dat ik in sommige gevallen meer begrip voor ander mensen kan opbrengen. Ik kan zeggen dat ik interpersoonlijk competentier ben geworden. Ten slotte heb ik als onderzoeker geleerd dat onderzoeken geen rechte weg van is die van begin tot eind loopt. Soms maakte ik veel vooruitgang in korte tijd, op andere momenten moest ik hard werken voor een kleine stap. Goed onderzoeken kost tijd, deze tijd heb ik mezelf niet altijd gegund. Vanuit mijn verantwoordelijkheden heb ik andere keuzes gemaakt. Hierdoor heb ik niet altijd de ruimte gehad om de juiste vragen te stellen of wijzigingen aan te brengen in mijn onderzoek. De 1^e aanbeveling naar vervolgonderzoekers is om tijdig te beginnen met het onderzoek. Er is dan meer ruimte om een misstap te begaan en toch weer op de goede weg te komen. De 2^e aanbeveling is om erg nauwkeurig te zijn met het doel van het onderzoek. Het is belangrijk om te weten wat je wilt onderzoeken en op welke manier je dat wilt doen. Hieronder staan een aantal aanbeveling voor mij persoonlijk en voor het schoolteam waar ik in werk.

Aanbevelingen

- Een aanbeveling voor het schoolteam is dat wij er voor moet zorgen duidelijker afspraken en regels te maken voor iedereen.
- Er is een protocol voor grensoverschrijdend gedrag, maar dit geeft voor leerlingen en collega's onvoldoende aanknopingspunten of is niet bij iedereen bekend. Leerlingen

en collega's geven wel aan dat er behoefte is aan duidelijke, voorspelbare en consequente regels. De aanbeveling is dat collega's zich aan afspraken gemaakt in het protocol moeten houden.

- Leerlingen geven aan dat zij betrokkenheid op de persoon missen in de pauze. Aanbevolen wordt om activiteiten te doen met leerlingen in pauzes.
- Leerlingen hebben behoefte aan een veilige en rustige plek als zij aan voelen komen dat er een conflict aan komt. Maak hier met leerlingen en schoolteam goede afspraken over.

Literatuurlijst.

- Agressie, verkregen januari 2012 van: <http://www.leren.nl/cursus/sociale-vaardigheden/agressie/>
- Comité voor bijzondere jeugdzorg Brugge, 2000, *Probleemgedrag op School*, Apeldoorn: Garant
- Covey, S.R., 2010, *De zeven eigenschappen voor effectief leiderschap*, Amsterdam: Business contact.
- Cauffman, L en Dijk, J, van (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Deboutte, G., *Geweld op school: pleidooi voor een realistisch en zorgzaam beleid*, Verkregen juni 2011 van: <http://www.ond.vlaanderen.be/antisociaalgedrag/wat/>
- Delfos, M. F., 2010, *Kinderen en gedragsproblemen*, Amsterdam: Pearsen
- Donk, van der C. en Lanen, van B. (2010) *Praktijkonderzoek in de school*, Bussum; Uitgeverij Coutinho.
- Durant, M., 2007, *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*, Apeldoorn: Garant
- Fernandes, N. (2006). *The detection of prefrontal cortex development into early adulthood*. Thesis Marietta College. Retrieved November 26, 2010 from <http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Fernandes%20Ninette%20M.pdf?marietta1164924291>
- Frans E., François K., Leonard H., Linsen B, Suijs S., (2001), *Sociaal competente leerkrachten: een werkmap voor de leerkrachtenopleiding. Leren omgaan met diversiteit, grenzen en grensoverschrijdend gedrag, seksualiteit en intimiteit*, verkregen op 14 januari 2012 van: <http://www.onderwijs.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/144.pdf>
- Jeninga, J., 2008, *Professioneel omgaan met gedragsproblemen*, Baarn: HBuitgevers
- Jong, W. de, 2010, *Gedrag is meer dan je ziet*, Huizen: Pica
- Måhlberg, K. en Sjöblom, M., 2008, *Oplossingsgericht onderwijzen*, Apeldoorn: Garant
- Migchelbrink, F., 2008, *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*, Amsterdam: SWP
- Ploeg, J. van der, 2007, *Gedragsproblemen*, Rotterdam: Lemniscaat

- Positive Behaviour Support, verkregen juni 2011 van <http://soz.debasculle.com/voorwie/onderwijsmedewerkers/schoolontwikkeling/positive-behavior-support>
- *Schoolwide Positive Behavior Support Systematic Supervision* [videofragment] verkregen juni 2011 van www.youtube.com/watch?v=40mYbGuVR70

Bijlagen.

- Interview leerlingen bovenbouw
- Interview leerlingen onderbouw
- Vragenlijsten collega's
- feedbackformulieren

Interview leerlingen Bovenbouw 14-5-2012:

Ik kies bij dit interview voor horizontaal vergelijken. Op deze manier kan ik opvallende punten uit de antwoorden halen.

	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln.4	bevinding en
Vraag: Kun je een voorbeeld noemen van een keer wanneer je (een beetje) ruzie had met een meester of juf? Vertel eens wat er gebeurde?	<i>Te laat binnen komen. Heel veel dingen, omgang met andere leerlingen buiten schooltijd.</i>	<i>Voetballen in de pauze op het plein met een basketbal</i>	<i>Kan zich geen voorval herinneren</i>	<i>Kan zich geen voorval herinneren</i>	Over voetballen op het plein en te laat binnen komen zijn beide afspraken gemaakt. 2 leerlingen kunnen geen voorval bedenken.
En wat gebeurde er daarna?	<i>Het werd opgelost</i>	<i>Ik ging naar binnen, dat moest van juffrouw.</i>	-	-	Beide situaties escaleren niet.
Waarom reageerde je zo? En waarom denk je dat meester/juf zo reageerde?	<i>Ik vond dat ik gelijk had.</i>	-	-	-	
Had je je aan de regels gehouden?	<i>Nee.</i>	<i>Ik heb me niet helemaal aan de regels gehouden. Bij nieuwe collega's of stagiaires trek ik me er minder</i>	-	-	De 2 leerlingen die zich geen voorval kunnen herinneren kome later aan het woord.

		van aan.			
Ken je de regels op school?	<i>Ja, maar ik denk er niet altijd aan.</i> <i>Zoals 'elkaar uit laten praten'</i>	<i>Meesters en juffen zijn soms anders, doen anders tegen verschillende leerlingen. De ene keer wel straf, de andere keer niet.</i>	<i>Niet rennen in de gang</i>	<i>Niet voetballen op het plein. Andere leerlingen kennen de regels niet allemaal.</i>	Leerlingen kunnen een aantal regels noemen. Personeel gaat verschillend met regels om.
Wat vond je de reactie van meester of juf?	<i>Tussenin, niet goed, niet slecht.</i>	<i>Juf was netjes, 'je weet de regels'. Ik vind dat de meesters en juffen het wel goed aanpakken.</i>	-	-	
Stel je voor dat hetzelfde volgende week nog eens gebeurd, wat zou je dan kunnen doen zodat het anders/ beter afloopt? Wat zou meester of juf dan kunnen doen?	<i>Niet de regels overtreden, meesters/juffen moeten goed in de gaten houden en alle leerlingen hetzelfde behandelen.</i>	<i>Leerlingen moeten soms ook wat beter nadenken.</i>			
Kun je een cijfer geven voor de volgende eigenschappen van 1- 10? 10 betekent dat je die heel belangrijk vindt, 1					

betekent dat je deze eigenschap helemaal niet belangrijk vindt voor een leraar. - Eerlijk - Streng - Aan afspraken houden - Grappig zijn - Kunnen vertrouwen - Streng zijn voor andere leerlingen	5, kan niet kiezen. 6 8 8 8 8 4	9 5 Helpt niet altijd ⁹ Zonder afspraak wordt het veel ruzie. 7 omgaan met elkaar belangrijker 10 5	9 8 8 8 10 6	9 7 10 10 10 Dit is belangrijk 7	
Kun je vertellen wat er nodig is voor een goede schooldag?	Niet je vinger opsteken, anders vergeet je het of wordt je vervelend. Uit het lokaal gaan helpt. Of naar de wc gaan en tot 10 tellen.	Goed met elkaar omgaan. Elkaar negeren.	In je kasteel blijven	Even uit het lokaal gaan	‘Het kasteel’ is een term die leerlingen leren bij ‘opkomen voor jezelf’. Dat betekent dat je rustig blijft en je concentreert op jezelf. Ook andere leerlingen kiezen met andere

					woorden voor rust.
Vind je dat een leraar iemand mag vastpakken of mag schreeuwen?	<i>Niet schreeuwen maar aantikken. Als iemand mij vast pakt wordt ik heel boos. 1 keer pakte een juf mij rustig, dat hielp goed.</i>	<i>Bij mij helpt boos aankijken niet. Niemand moet aan mij komen, dan wordt ik gek.</i>	<i>Als iemand een woedeaan val krijgt mag het wel.</i>	<i>Boos kijken mag wel</i>	
Wat denk je er dat er gebeurt/ wie wordt er ingeschakeld als je:					
Te laat in de les komt.	<i>Straf van je mentor.</i>	<i>Als je dat vaak doet leer je het niet.</i>	<i>Tijd inhalen</i>	<i>Nablijven</i>	
Een mes mee naar school neemt	<i>Mes aan het einde van de dag terug, ouders niet gebeld</i>	<i>Mes afgepakt, ouders gebeld. Je hebt op school geen mes nodig</i>	<i>Schorsing</i>		
Iets steelt van een andere leerling	<i>Straf</i>	<i>Geschorst.</i>	<i>Naar de directeur.</i>	<i>Weg gestuurd van school voor een paar dagen</i>	
Meester of juf uitscheldt.	<i>Hangt er van af hoe vaak je het doet.</i>	<i>Niks, ligt er aan wat je zegt. Soms kun je het goed maken.</i>			
Een deuk in de deur schopt.	<i>Ook een keer meegemaakt, ouders werden</i>	<i>Heb wel eens een raam doorgeslagen, moest ik</i>		<i>Heb ik wel eens gedaan, gebeurd</i>	

	<i>gebeld.</i>	<i>naar de directeur.</i>		<i>e niks</i>	
Vind je het goed dat er ouders gebeld worden als er iets ergs gebeurd.	<i>Niet meteen, liever niet.</i>	<i>Beter dat je zelf overlegt met meester of juf</i>	<i>Wel een goed idee.</i>		

Interview leerlingen Onderbouw 14-5-2012:

	LIn. 1 W	LIn. 2 R	LIn. 3 A	LIn.4 RA	bevindingen
Vraag: Kun je een voorbeeld noemen van een keer wanneer je (een beetje) ruzie had met een meester of juf? Vertel eens wat er gebeurde?	<i>Niet echt, een beetje. Ouwehoeren in de klas</i>	<i>Volgens mij niet. (met hulp) Ben wel eens weggelopen, heb wel eens een bal tegen de auto geschopt.</i>	<i>Ruzie met juf Dicussie over een les.</i>	<i>Geen idee</i>	
En wat gebeurde er daarna?	<i>Het werd uitgepraat</i>	<i>Juf werd boos en ik werd ook boos.</i>	<i>Uitgepraat later</i>		
Waarom reageerde je zo? En waarom denk je dat meester/juf zo reageerde?	<i>Juf werd boos, ik moest uit de klas</i>				
Had je je aan de regels gehouden?	<i>Denk het niet</i>	<i>Anders slaat ie iemand anders. Had me niet aan de regels gehouden. mag niet op het plein voetballen</i>	<i>Geen grote mond, wel op tafel geslagen . Dat is beter dan iemand slaan Helpt: je mag niet voetballen op het plein</i>	<i>Ik vind dit niet slim. Na uitleg wel slim om op tafel te slaan.</i>	

Ken je de regels op school?	<i>Deze regel kennen ze niet: niet gooien met dingen zoals potloden en ballen.</i>	<i>Denk dat niet iedereen de regels kent. De meesten wel.</i>	<i>Niet met telefoon spelen in de klas, dit gebeurt soms.</i>	<i>Jawel, niet weglopen bijvoorbeeld.</i>	Leerlingen kunnen voorbeelden noemen. Niet iedereen kent alle regels
Wat vond je de reactie van meester of juf?					
Stel je voor dat hetzelfde volgende week nog eens gebeurt, wat zou je dan kunnen doen zodat het anders/ beter afloopt? Wat zou meester of juf dan kunnen doen?	<i>De meester of juf moet strenger zijn</i>	<i>Dat kan wel. Niet zo gauw boos worden.</i>	<i>Nee, dat vind ik moeilijk, iets oplossen . Streng zijn helpt niet.</i>		Leerlingen komen niet met structurele oplossingen.
Kun je een cijfer geven voor de volgende eigenschappen van 1- 10? 10 betekent dat je die heel belangrijk vindt, 1 betekent dat je deze eigenschap helemaal niet belangrijk vindt voor een leraar. - Eerlijk - Streng - Aan afspraken houden - Grappig	10 10 10 10	10 liegen krijg je spijt 8 9 9	10 7 8 10	10 9 10 8	De leerlingen uit de onderbouw geven hoge cijfers voor elke eigenschap . Van de 4 leerlingen is er 1 leerling die zijn keuze weloverwogen lijkt te maken. De anderen kiezen veel voor dezelfde cijfers.

zijn					
- Kunnen vertrouwen	10	10	10	10	
- Streng zijn voor andere leerlingen	10	8	10	10	
Kun je vertellen wat er nodig is voor een goede schooldag?				Goede afspraken maken.	
Wat kan een leraar beter niet doen voor een goede dag:				Schreeuwen	
Vind je dat een leraar iemand mag vastpakken of mag schreeuwen?	<i>Alleen als juf in actie moet komen. Als iemand weg loopt ofzo.</i>	<i>Alleen als het nodig is: als de juf al eerder heeft gewaarschuld, juf moet toch iets doen. Ik wordt dan ook boos.</i>	Nee <i>Als iemand me vastpakt draai ik door, wordt ik boos. Als iemand beschermd moet worden mag juf beschermen.</i>	Nee <i>Dat was op de Herdersc hee. Vastpakken mag niet, wordt ik boos.</i>	Alle leerlingen geven aan boos te worden als ze worden vastgepakt. Dit mag alleen ter bescherming van anderen.
Wat denk je er dat er gebeurt/ wie wordt er ingeschakeld als je: Te laat in de les komt.	<i>Wanneer? Geen straf als met bus komt, anders wel.</i>	<i>Extra werk, zijn regels voor bij ons, tijd inhalen.</i>		<i>Bij ons niet</i>	

Een mes mee naar school neemt		Zware straf, veel strafwerk	Ouders worden niet gebeld, mes kwijt. Nablijven	Schorsing, een paar dagen.	Een leerling kent het woord 'schorsing'.
Iets steelt van een andere leerling	Nablijven 5 minuten		Inleveren wat je gestolen hebt.		
Meester of juf uitscheldt.		Straf, extra strafwerk, nablijven.		Dat gebeurt vaak op donderdag. Nablijven	1 leerling geeft voortdurend aan als straf extra werk te verwachten
Geven meesters en juffen de zelfde straf bij uitschelden?		Nee, de 1 wordt boos en de ander niet.	Juf negeert, dan praten. Als S boos wordt, dan juf ook.	O ja.	
Een deuk in de deur schopt.	Boete betalen.	Zelf moet betalen. Zelf zorgen voor een nieuwe.	Is wel eens gebeurd. Met glazen deur.	Die werd geschorst, dat vond ik wel terecht.	
Hoe vond je het?			Lachen leuk.		

Vragenlijsten collega's:

- Grensoverschrijdend gedrag kan op veel verschillende manier geuit worden.**
Kun je aangeven wat voor jou het meeste ergert op een schaal van 1 tot 10. Ik geef hieronder per punt aan met welk gemiddelde collega's dit grensoverschrijdende gedrag waarderen. Hierbij staat 'c' voor collega en 'V' voor het nummer van de vraag. Vraag 1 en 2 van de vragenlijst zou ik graag clusteren. Omdat beide vragen over hetzelfde onderwerp gaan.

	c1	c2	c3	c4	c5	c6	c7	c 8	c9	c10	gemiddeld
V1	4	6	4	7	6	3	6	7	5		5.33
V2	5	7	7	9	9	7	3	8	7		6.89
V3	7	5	4	8	7	7	2	6	4		5.56
V4	10	8	7	10	10	9	2	9	9		8.22
V5	9	3	3	7	10	9	3	8	2		6
V6	7	5	9	9	9	9	4	7	9		7.56
V7	8	8	8	8	9	9	2	6	9		7.44

- Te laat in de les komen.
- Het uitschelden van een medeleerling.
- Weglopen.
- Slaan.
- Een boek vernielen.
- Niet luisteren naar herhaaldelijk waarschuwen.

7. Een grote mond tegen de (be)geleiding.

2. Bij deze vraag kies ik er voor om horizontaal te vergelijken.

	Antwoord collega 1 , 3 , 4 ,6 ,7 ,8, 9	Antwoord collega 2	Antwoord collega 5	bevindingen
Vraag: Kun je aangeven wat je doet als een leerling die je niet goed kent, een andere leerling in de gang uitscheldt? Welke maatregelen tref je? Wie licht je in? Waarom: Ik wil weten of het voor collega's duidelijk is wat ze doen moeten als een leerling gedragsregels overtreed.	<i>Ik spreek de betreffende leerlingen hierover aan. En zal hem haar aan geven dit op te nemen met zijn haar mentor. Indien mogelijk ga ik samen met de leerling naar de mentor om te overleggen wat de beste oplossing is.</i> - <i>Ik spreek de leerling er zeker wel op aan. De mentoren van beide leerlingen zou ik inlichten.</i> - <i>Ik spreek de leerling aan op zijn gedrag en vraag hem / haar zijn excuses aan te bieden aan de desbetreffende leerling. Ook zal ik de mentor de situatie uitleggen en toelichten wat ik aan de situatie heb gedaan.</i>	<i>Ik licht bijna nooit iemand in, omdat het vaak bovenstaande 'soort ' leerlingen treft, waarbij het al van kwaad tot erger is geworden.</i> <i>Willen we hierbij wat bereiken, moeten we met z'n allen er heel kort op gaan zitten en duidelijke consequenties stellen, en natuurlijk naleven, door iedereen!</i>	<i>Ligt wel aan de situatie, maar neem vaak de leerling die uitgescholden wordt mee om hem/haar uit de situatie te halen en aangeven wat hij/zij goed doet of het beste is om te doen.</i> <i>Beide mentoren van leerlingen inlichten. Als ik tijd heb, ga ik zelf ook naar de leerling toe die uitscheldt.</i> - <i>Ik probeer de leerling wel te wijzen op wat hij/zij doet. Ik spreek diegene dus aan op zijn/haar gedrag. Daarna licht ik de mentor in en sowieso de collega bij wie de leerling op dat moment zit.</i> - <i>Ik zeg er wat</i>	Collega's 1,3,4,5, 6,7,8,9 geven een antwoord dat veel overeenkomsten vertoont. Ik heb ze daarom in de tabellen onder elkaar gezet. Zij spreken allemaal de betreffende leerling aan en gaan eventueel naar de mentor van de leerling. Opvallend is dat 1 collega zelden iemand inlicht, omdat dit weinig zin zou hebben.

	- <i>Er wat van zeggen, evt. met de leerling mee lopen naar de eigen klas/mentor</i>		van en licht waar nodig de mentor in. - <i>Spreek leerling aan op zijn schelden. Ligt aan reactie van leerling of ik mentor inligt.</i>	
--	---	--	---	--

3. In het protocol voor omgaan met grensoverschrijdend gedrag van de Brug staat: “Een belangrijk middel om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen is een gezond pedagogisch leefklimaat binnen school. “

Kun je aangeven wat een gezond pedagogisch klimaat volgens jou betekent?

	Antwoord collega 1	Antwoord collega 2	Antwoord collega 3	Antwoord collega 4
Vraag: In het protocol voor omgaan met grensoverschrijdend gedrag van de Brug staat: “Een belangrijk middel om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen is een gezond pedagogisch leefklimaat binnen school. “ Kun je aangeven wat een gezond pedagogisch klimaat volgens jou betekent?	<i>Dat de sfeer in de klassen goed is. Iedereen moet zich veilig voelen op onze school. Dat iedereen sociaal met elkaar omgaat, dat we willen/kunnen zeggen wat nodig is, (op een nette manier) zowel leerling-leerling als leerkracht-leerling en vice versa.</i>	<i>Duidelijke regels die school breed worden gehanteerd door iedereen. Goede communicatie tussen collega's. Recept voor eigenwaarde van leerlingen en personeel. Professionele houding van personeel. Collega's die op elkaar ingespeeld zijn. Collegiale ondersteuning Gezamenlijke verantwoordelijkheid voor alle leerlingen. Eenduidige benadering van leerlingen</i>	<i>Vertrouwen in elkaar (leerlingen en leerkrachten), respect voor elkaar / elkaar accepteren (leerlingen en leerkrachten), samenwerken, positiviteit. Alles waardoor een leerling zich veilig voelt en waar we op een prettige manier met elkaar omgaan.</i>	<i>Voor mij is een pedagogisch klimaat een omgeving (de klas) waar leerlingen zich prettig voelen en op een prettige manier met elkaar omgaan. Ook vind ik het belangrijk om een omgeving te creëren zonder belastende factoren voor de leerlingen..</i>

	Antwoord collega 5	Antwoord collega 6	Antwoord collega 7	bevindingen
Vraag: In het protocol voor omgaan met grensoverschrijdend gedrag van de Brug staat: “Een belangrijk middel om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen is een gezond pedagogisch leefklimaat binnen school. “ Kun je aangeven wat een gezond pedagogisch klimaat volgens jou betekent?	<i>Rust Positief omgaan met elkaar Aanspreken op niveau en/of leeftijd Veiligheid en vertrouwen bieden</i>	<i>Altijd iemand van het kader aanwezig die bereikbaar is en in kan springen</i>	<i>Dat is een school waar leerlingen zich veilig voelen en waar ze met plezier heen gaan. - Dat een leerling zich prettig/veilig voelt en dat geldt ook voor het personeel.</i>	Wat mij op valt is dat 4 van de collega's kiezen voor termen als prettig, veilig en plezier. Slechts 1 collega geeft aan dat ook personeel zich veilig moet voelen. 1 collega geeft aan dat er altijd iemand van het kader nodig is voor een goed pedagogisch klimaat.

4. Bij een gezond pedagogisch klimaat hoort preventief handelen. Kun jij kort aangeven wat preventief handelen voor jou betekent:

	Antwoord collega 1,4,6,7,8	Antwoord collega 2,5	Antwoord collega 3	bevindingen
Bij een gezond pedagogisch klimaat hoort preventief handelen. Kun jij kort	<i>Uit voorzorg, letten op de combinatie van leerlingen binnen de groep/klas maar ook zorgen dat de regels duidelijk zijn</i> -	<i>Leerlingen laten ervaren hoe het is om prettig met elkaar om te gaan. Dit door complimenten te geven en naar aanleiding van gesprekken met leerlingen over</i>	<i>Werken aan sociale vaardigheden: wie ben ik, elkaar leren kennen, hoe kan ik</i>	Preventief handelen wordt verschillend opgevat. Enkele collega's noemen het letten op leerlinggerelateerde, organisatorische factoren zoals combinaties en

aangeven wat preventief handelen voor jou betekent:	<i>Voorkomen dat er ruzies kunnen ontstaan. Wanneer je bij prikkel merkt bij een leerling hier meteen op inspringen. (Dit is overigens in de realiteit lang niet altijd mogelijk!)</i> - <i>Een klimaat creëren waar veel van deze gevallen al voorkomen kunnen worden.</i> - <i>Op zo'n manier handelen, zodat je zoveel mogelijk kunt voorkomen</i> - <i>Voorkomen van, proberen om in je klas grensoverschrijdend gedrag voor te zijn.</i>	<i>thuisituaties of andere situaties, en daarbij aan geven wat je wel en wat je beter niet kunt doen.</i> <i>Ik vind ook dat waarschuwen voordat er daadwerkelijk een strafmaatregel op volgt in dit rijtje hoort. Dit kan direct door duidelijk te zijn, dit kan bijvoorbeeld ook door middel van humor of mimiek.</i> - <i>Duidelijke regels die alle collega's zich ook consequent handhaven. Goede communicatie tussen collega's Duidelijk zijn naar leerlingen toe. Rust en respect voor anderen en materialen Open houding naar leerlingen toe.</i>	<i>omgaan met..., complimenten geven, vertrouwen en veiligheid bieden, vragen naar interesses van anderen, samenwerken stimuleren</i> .	prikkels. Anderen kiezen pedagogische aspecten zoals sociale vaardigheden en de relatie met leerlingen. 1 collega noemt naast het prettig omgaan met elkaar ook het stellen van consequenties. Verschillende collega's noemen wel dat grensoverschrijdend gedrag voorkomen kan worden, maar niet op welke manier. Deze antwoorden heb ik in dezelfde kolom geplaatst. 1 collega heeft deze vraag niet beantwoord.
--	--	---	---	--

Een gezond pedagogisch klimaat kan bestaan uit o.a. de volgende punten. Deze punten komen uit het protocol grensoverschrijdend gedrag van de school waar ik werk. Kun je de 3 punten omcirkelen (kleuren) die voor jou het belangrijkste zijn om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen?

	Aantal keer genoemd
Goede communicatie tussen alle belanghebbenden binnen	5

de school (intern en extern)	
Leerling-vriendelijke op ontwikkeling en mogelijkheden gerichte cultuur	1
Respect voor de eigenwaarde van de leerling.	1
Een open en leergierige houding.	
Een continue proces van individuele en collectieve professionalisering Professionaliteit van de personeelsleden	1
Op elkaar ingespeeld team: continuïteit en eenduidigheid in benadering van leerlingen. (te denken valt aan: afstemming binnen groepsteams en bouwteam door bijv. casussen te agenderen, door het planmatig met elkaar aangaan van in Intervisie momenten en elkaar daarin constructief kritisch te bevragen, door het professioneel geven van feedback, door elkaar collegiaal te ondersteunen.	7
Eenduidigheid over de uitvoering van het individuele handelingsplan.	
Binnen de groepsteams moet er gesproken worden over de	3

begeleidingsstijl van de leerlingen Waar nodig wordt er ondersteuning ingeroepen, allereerst bij IB of teamleider.	
Werken volgens de richtlijnen van het protocol “Vrije Momenten” en de gebruiksregels van de Rustruimte.	
Voorkomen is beter dan genezen: preventief handelen en de-escaleren heeft sterk de voorkeur boven curatief optreden.	2
Wees duidelijk in je boodschap naar de leerling en toets of de boodschap begrepen is.	2
Humor kan ontladend werken, in je macht gaan staan kan soms agressie oproepen.	4
Je bent direct verantwoordelijk voor je “eigen” leerlingen en je hebt een gedeelde verantwoordelijkheid voor alle andere leerlingen.	1

5. Kun je aangeven op welke momenten jij het meest te maken hebt met grensoverschrijdend gedrag:

Moment v.d. lesdag of lesweek	Aantal keer genoemd.
Voor schooltijd	2

In de pauze	7
Tijdens de leswisselingen	1
Tijdens lessen	1
Onder het eten en drinken	
Anders, namelijk Om 3 uur bij het naar huis gaan	1
Anders, namelijk, als er bepaalde leerlingcombinaties zijn.	1
Anders, namelijk tijdens VTB	1
Anders, namelijk zeer wisselende momenten in bepaalde periodes	1

6. Wie licht je in als je een probleem hebt op het gebied van grensoverschrijdend gedrag dat je niet zelf op kunt lossen? Je mag meerdere mensen aankruisen.

De collega met wie je het meest samenwerkt	5
---	----------

De intern begeleider	7
Directie	
Een collega van wie je denkt dat hij/zij veel expertise heeft	1
De teamleider	7
De orthopedagoog	6
Iemand van het OZA-team	
Anders, namelijk de mentor van deze leerling	4
Anders, namelijk thuissituatie	1

Feedback theoretisch kader Bart.

Dat ziet er strak uit Bart! Je hebt erg een goed logisch verhaal van gemaakt waarin je veel op jezelf betreft. Het leest lekker weg;)

Wat mij opviel:

- Veel verschillende bronnen naast elkaar gezet → mooi
- Waarom is het voor jou van belang precies te weten wat probleemgedrag en grensoverschrijdend gedrag inhoudt? Misschien hier iets over zeggen in je inleiding? Wat kan jij met die info doen? Op welke manier helpt jou dat bij het beantwoorden van je onderzoeksvraag?
- Mooi dat je telkens een terugkoppeling maakt van de theorie naar jouw praktijk.
- Op p.3 Noem je nog een keer dat je met leerlingen van 13 tot 18 jaar werkt. Dubbelop, staat ook in de inleiding.
- Op p. 4 verwijst je naar de honden van Pavlov. IK weet niet of het nodig is om even kort uit te leggen wat hiermee is bewezen? Evt. in bijlage?
- P.5 tweede alinea tweede regel: verandert moet met een t
- In het laatste blauwgetypte stukje trek je de conclusie dat je er niet alleen voor staat en dat afspraken teambreed gemaakt zouden moeten worden. Waar baseer je dat op? Is dat te concluderen uit de theoretisch kader? (Kan zijn dat ik er overheen gelezen heb hoor!)